

पाठ्यवस्तु समायोजन ढाँचा, २०७७

१. पृष्ठभूमि

कोभिड १९ को सङ्क्रमणको कारण विद्यालयमा प्रत्यक्ष साक्षत्कार कक्षा हुन नसकी सिकाइ प्रणाली अवरुद्ध रहेको साथै यसको प्रभाव लामो समयसम्म रहन सक्ने अवस्थामा सिकाइ प्रणालीलाई सुचारु राख्न, विद्यार्थीको शैक्षिक वर्षको क्षति हुन नदिन र वैकल्पिक उपायको अवलम्बन गर्न विद्यार्थीमा पाठ्यक्रमले तोकेका न्यूनतम सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल हुने गरी विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकालाई आफ्नो परिवेशअनुकूल सिकने वातावरण सिर्जना गर्नु आवश्यक देखिएको छ। प्रत्यक्ष कक्षा सञ्चालन हुन सक्ने अवस्था हुँदा तथा नहुँदा समेत शैक्षिक वर्ष २०७७ को बाँकी अवधिमा निर्धारित पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तुलाई समायोजन गरेर मात्र सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्न सकिने अवस्था देखिएको छ। यस अवस्थामा दूर तथा खुला शिक्षालगायतका प्रणालीलाई सिकाइ सहजीकरणको मूल प्रणालीका रूपमा लागु गरी नियमित विद्यालय सञ्चालन हुन सक्ने अवस्थामा समेत यस प्रणालीलाई पूरक वा समानान्तर प्रणालीका रूपमा प्रयोग गर्नसमेत मौजुदा पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तुलाई समायोजन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। यस परिदृश्यमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषद्को मिति २०७७ /५/११ को निर्णय तथा विद्यार्थी सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७ को दफा १० अनुसार यो पाठ्यवस्तु समायोजन ढाँचा, २०७७ विकास गरिएको छ।

२. उद्देश्य

यस ढाँचाको उद्देश्य निम्नानुसार रहेको छ :

- (क) विद्यार्थीको न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित हुने गरी विद्यार्थीको सिकाइलाई निरन्तरता दिनु
- (ख) पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तु समायोजन हुँदा प्रयोग गर्न सकिने सिकाइ सहजीकरण विधि र सिकाइ उपलब्धिको मूल्याङ्कनका उपाय सुभाउनु

३. पाठ्यवस्तु समायोजनका आधार

पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तुलाई समायोजन गर्दा विद्यार्थीको न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने पक्षलाई प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ। मौजुदा पाठ्यक्रमले कक्षा १-३ का लागि वार्षिक ८३२ कार्यघण्टा र कक्षा ४-१० का लागि वार्षिक १०२४ कार्यघण्टा सिकाइ अवधि निर्धारण गरेको छ। शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको निर्णयअनुसार २०७७ असार १ गतेबाट वैकल्पिक सिकाइलाई निरन्तरता दिइएको छ तर यसबाट विद्यालय तहका सबै बालबालिका लाभान्वित हुन सकेका छैनन्। सङ्क्रमणको अवस्थामा नै विद्यार्थी सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७ अनुसार २०७७ असोज १ गतेबाट सिकाइलाई निरन्तरता दिन सकियो भने पनि कक्षा १-३ मा वार्षिक ६९० कार्यघण्टा र कक्षा ४-१० मा वार्षिक ८४८ कार्यघण्टा मात्र सिकाइ हुन सक्ने अवस्था सिर्जना भएको छ। यस अवस्थामा प्रत्यक्ष साक्षात्कार सिकाइबाहेकको वैकल्पिक सिकाइलाई निरन्तरता दिँदै शिक्षकको सहजीकरणमा सिकाइ गर्नुपर्ने मुख्य

पाठ्यवस्तु (Core Content) र शिक्षकको निर्देशनमा विद्यार्थीको आफ्नै प्रयासमा सिकाइ हुन सक्ने (sub-core content) निर्धारण गरी पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तुलाई समायोजन गर्नुपरेको हो ।

पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तुको समायोजन गर्न सम्बन्धित विषय शिक्षण गर्ने विषय शिक्षक र पाठ्यक्रमका विज्ञको विशेष भूमिका हुन्छ । पाठ्यवस्तु समायोजन ढाँचा विकास गर्नका लागि सम्बन्धित विषय समिति र विषय शिक्षकहरूले महत्त्वपूर्ण सल्लाह प्रदान गर्नुभएको छ । पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तु समायोजनका लागि निम्नानुसारका आधार लिइएको छ :

(क) **एकीकरण (Integration)** : एकीकरण पाठ्यक्रमका मिल्दाजुल्दा पाठ्यवस्तु एवम् सिकाइ उपलब्धलाई एकै पटक सिकाउने गरी पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तु समायोजन गर्ने तरिका हो । यसमा कुनै विषयमा पटकपटक दोहोरिने वा सिकाइमा सामान्य स्तरीकरण मात्र भई सिक्सकेको पाठ्यवस्तुलाई थप स्थायित्व दिन अभ्यास गरिने प्रकृतिका सिकाइ उपलब्धि तथा पाठ्यवस्तुलाई एकै पटक शिक्षण गर्ने गरी विभिन्न पाठका पाठ्यवस्तु वा सम्भव भए विभिन्न विषयका पाठ्यवस्तु एकैसाथ शिक्षण गरी सिकाइ उपलब्धि पूरा गरिन्छ । जस्तै : एउटा एकाइमा प्राकृतिक विपत् र अर्को एकाइमा मानवसिर्जित विपत् भएमा एकै पटक सिकाउने । सामाजिक शिक्षा, भूगोल र विज्ञानमा भूकम्प भन्ने विषय भए सबै शिक्षकको सल्लाहमा पाठयोजना बनाई एकै पटक कुनै एक शिक्षकले शिक्षण गर्ने

(ख) **समूहीकरण (Clusterization)**: यसमा सिकाइ उपलब्धि तथा पाठ्यवस्तुलाई समूहमा विभाजन गरिन्छ, र एउटा समूहका सबै पाठ्यवस्तुलाई एकैसाथ शिक्षण गरिन्छ । यसो गर्दा दोहोरिने क्रियाकलाप गराउने समय बचत हुन्छ र पाठ्यवस्तुको द्रुत सिकाइ पनि हुन सक्छ । जस्तै: कविता विधाका पाठ एकै पटक शिक्षण गर्ने गरी सिकाइ उपलब्धि र विषय क्षेत्रको समूह बनाउने

(ग) **प्राथमिकीकरण (Prioritization)** : यसमा सिकाइका लागि शिक्षकको प्रत्यक्ष सहजीकरण आवश्यक पर्ने र शिक्षकको निर्देशनमा विद्यार्थी आफैले गर्न सक्ने गरी सिकाइ उपलब्धि तथा पाठ्यवस्तुको प्राथमिकीकरण गरिन्छ । यसरी पाठ्यवस्तु समायोजन गर्दा जुन सिकाइ उपलब्धि पूरा नभई अन्य सिकाइ उपलब्धि पूरा गर्न सकिँदैन त्यसलाई न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि मानिन्छ र पहिलो प्राथमिकतामा राखिन्छ । एकपटक सिक्सकेको सिकाइ उपलब्धि वारम्बार दोहोरिएमा त्यसलाई एकपटक मात्र सिकाएर सोसम्बन्धी अन्य कार्यकलाप विद्यालयबाहिर पढेर, सुनेर, हेरेर र गरेर सिकने वातावरण बनाइन्छ, भने प्रयोगात्मक कार्यका लागि विद्यालयहरूले विद्यार्थीले घरमै बसेर गर्न सक्ने कार्यहरू छनोटमा जोड दिनुपर्छ । पाठ्यवस्तुको प्राथमिकीकरण गर्दा तल्लो कक्षामा सिक्सकेका, अभिभावक, दाजुदिदी र माथिल्ला कक्षाका विद्यार्थीबाट सिकन सक्ने, शिक्षकको निर्देशनमा आफै सिकन सक्ने, इन्टरनेट, सञ्चार माध्यम र सामाजिक सञ्जालबाट सिकन सक्ने र पाठ्यपुस्तक र पुस्तकालयबाट सिकन सक्ने सिकाइ उपलब्धि र पाठ्यवस्तुलाई दोस्रो प्राथमिकतामा राखी सिकाइलाई निरन्तरता दिइन्छ ।

४. पाठ्यवस्तु समायोजन ढाँचा

कोभिड १९ को सङ्क्रमणको अवस्थामा सङ्क्रमणबाट सुरक्षित रही गृह शिक्षा वा घरैमा बसेर गरिने सिकाइ, रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षाका माध्यम तथा समय परिस्थिति र महामारीको अवस्थाअनुसार प्रत्यक्ष सिकाइका माध्यमबाट न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न सकिने गरी आधारभूत र माध्यमिक तहको (कक्षा १-१०) पाठ्यक्रमका सिकाइ उपलब्धि तथा पाठ्यवस्तुलाई तहगत र विषयगत रूपमा निम्नानुसार समायोजन गरी सिकाइ कार्यकलापलाई निरन्तरता दिने योजना बनाइएको छ :

४.१ नेपाली

(क) आधारभूत तह (कक्षा १ र नयाँ पाठ्यक्रम परीक्षण गरिएका कक्षा २ र ३)

आधारभूत तह (कक्षा १-३) को नेपाली विषयको पाठ्यक्रममा ११ ओटा विषयक्षेत्र रहेका छन्। प्रत्येक विषयक्षेत्रमा एकदेखि चारओटासम्म पाठ रहेका छन्। प्रत्येक विषयक्षेत्रभित्र रहेका पाठलाई ध्वनि सचेतीकरण, श्रव्यदृश्यबोध, लेख्यवर्ण सचेतीकरण, शब्दभण्डार, पठनप्रवाह, पठनबोध, लेखाइ र कार्यमूलक व्याकरण गरी आठओटा भाषिक क्षेत्रमा विभाजन गरी क्रियाकलाप निर्धारण गरिएको छ। यस विषयमा सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा शिक्षकले निम्नअनुसारका निर्देशनमा आधारित रही शिक्षण गर्नुपर्ने छ :

क्र.स	विषयक्षेत्र	विशिष्ट सिकाइ क्षेत्र	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
१	म र मेरो परिवार	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. म र मेरो परिवार विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. म र मेरो परिवार विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
२.	मेरो दैनिक	ध्वनि सचेतीकरण	१. मेरो दैनिक जीवन	१. मेरो दैनिक जीवन

	जीवन	श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
३	हाम्रो समुदाय	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. हाम्रो समुदाय विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. हाम्रो समुदाय विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
४	हाम्रो विद्यालय	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. हाम्रो विद्यालय विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक	१. हाम्रो विद्यालय विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने

			पृष्ठपोषण दिने	२. विद्यार्थीले गरेका कार्यको शिक्षकले परीक्षण गरी आवश्यकताअनुसार शिक्षकले पृष्ठपोषण दिने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
५	हाम्रो वातावरण	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. हाम्रो वातावरण विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. हाम्रो वातावरण विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
६	मेरो सिर्जना	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. मेरो सिर्जना विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. मेरो सिर्जना विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
७	रुचि र बानी	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण	१. रुचि र बानी विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका	१. रुचि र बानी विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका

		सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
८	हाम्रो संस्कृति	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. हाम्रो संस्कृति विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. हाम्रो संस्कृति विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
९	सञ्चार प्रविधि र बजार	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. सञ्चार प्रविधि र बजार विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. सञ्चार प्रविधि र बजार विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी

				गराई पृष्ठपोषण लिने
१०	हाम्रो क्रियाकलाप	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. हाम्रो क्रियाकलाप विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. हाम्रो क्रियाकलाप विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
११	हाम्रो वरपरको संसार	ध्वनि सचेतीकरण श्रव्यदृश्यबोध लेख्यवर्ण सचेतीकरण शब्दभण्डार पठनप्रवाह पठनबोध लेखाइ कार्यमूलक व्याकरण	१. हाम्रो वरपरको संसार विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका निलो र हरियो रङ लगाइएका क्रियाकलापलाई शिक्षकले सहजीकरण गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. हाम्रो वरपरको संसार विषयक्षेत्रअन्तर्गत रहेका पाठगत क्रियाकलापका निर्देशनमा प्रयोग भएका रातो र सुन्तला रङ प्रयोग भएका क्रियाकलापहरूलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने

द्रष्टव्यः

- कक्षा १ मा वर्ण र मात्रा पहिचान र प्रयोगको शिक्षण अनिवार्य गराउनुहोस् । बाँकी पाठहरूको शिक्षणमा पाठ्यक्रममा सबै तत्त्वहरूको सन्तुलनलाई विचार गरी सिकाइ उपलब्धिसमेतका आधारमा शिक्षण गर्नुहोस् । पुनरावृत्ति भएका क्रियाकलापहरू एकीकृत गरी सिकाइमा उपयोग गर्नुहोस् ।
- कक्षा २ र ३ मा सबै भाषिक क्षेत्रलाई समेटेर भाषिक सिप विकास हुने गरी सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् ।

३. सबै विषयवस्तु नछुटुन् भन्ने कुरामा ध्यान दिनुहोस् र त्यसका लागि पाठ्यपुस्तकका पाठ र पाठ्यक्रमका सिकाइ उपलब्धिका बिचमा तालमेल मिलाई विषयवस्तुको सिकाइ सहजीकरण गर्नुहोस् । सिकाइ क्रियाकलाप निर्धारण गर्दा विद्यार्थीलाई सहयोग तथा पृष्ठपोषणको वातावरण निर्माण गरी स्वसिकाइ र अभ्यासका लागि निर्देशनसमेत दिनुहोस् ।
४. विद्यार्थीलाई स्वसिकाइका क्रियाकलाप गराउँदा अनलाइन सिकाइ, अभिभावक तथा स्थानीय विज्ञ, माथिल्ला कक्षाका विद्यार्थीहरू, परियोजना कार्य, गृहकार्य, सिर्जनात्मक कार्य, सामाजिक सञ्जालमार्फतको सिकाइ, कार्यमा आधारित सिकाइ विधिको उपयोग गर्नुहोस् ।
५. सुनाइ र बोलाइ क्रियाकलापका लागि स्वअभ्याससँग सम्बद्ध क्रियाकलापमा उत्प्रेरित गर्नुहोस् । अनलाइन कक्षामा पनि सकेसम्म सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराई घरमा समेत विषय दिई त्यसका बारेमा सुन्ने, कुराकानी गर्ने, रेडियो वा टेलिभिजनबाट सान्दर्भिक विषयवस्तु सुनी मुख्य कुरा टिप्पणगायताका निर्देशन दिई अभ्यास गर्न दिनुहोस् । त्यस्ता कार्यमा शिक्षकले समेत पृष्ठपोषण दिनुहोस् । पढाइ क्रियाकलापका क्रममा तल्ला कक्षामा निर्देशित पढाइ र माथिल्लो कक्षामा स्वतन्त्र पढाइसम्बद्ध क्रियाकलाप गराउनुहोस् । लेखाइ क्रियाकलापका लागि निर्देशित र स्वतन्त्र दुवै अभ्यास गर्न दिनुहोस् र शिक्षकले पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
६. विद्यार्थीले गरेका कार्यलाई सम्भव भएसम्म टेलिफोन सम्पर्क, मेसेन्जर, इमेलको प्रयोगबाट र त्यो सम्भव नभए अनलाइन प्रस्तुति, अभिभावकको सहयोग जस्ता माध्यम समेतको प्रयोग गरी शिक्षकले परीक्षण गरी दिने र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण दिने कार्य गरी विद्यार्थीको सिकाइमा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहोस् ।
७. प्रत्येक विषयक्षेत्रको अन्तिम क्रियाकलापका रूपमा विद्यार्थी मूल्याङ्कन क्रियाकलाप राखिएकाले सो क्रियाकलाप अनिवार्य रूपमा विद्यार्थीलाई गर्न लगाई मूल्याङ्कन गरी अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।

(ख)

कक्षा ३ मा सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा शिक्षकले निम्नअनुसारका निर्देशनमा आधारित रही शिक्षण गर्नुहोस् :

क्र.स	सिकाइ क्षेत्र	विशिष्ट सिकाइ क्षेत्र	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
१	कविता	१. सुनाइ २. बोलाइ ३. पढाइ ४. लेखाइ ५. शब्दभण्डार	१. शिक्षकले पाठ्यपुस्तकमा रहेका पाँचओटा कवितामध्ये चारओटा कवितालाई सहजीकरण गर्ने २. शब्दभण्डार, वर्णविन्यास,	१. शिक्षकले गराएका क्रियाकलापलाई नमुनाको रूपमा लिई बाँकी कविताका पाठलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा

		६. कार्यमूलक व्याकरण	चिह्न प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणका सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिको सुनिश्चित हुने गरी उक्त भाषिक क्षेत्रको अनिवार्य रूपमा शिक्षण गर्नुपर्ने ३. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
२.	कथा	१. सुनाइ २. बोलाइ ३. पढाइ ४. लेखाइ ५. शब्दभण्डार ६. कार्यमूलक व्याकरण	१. शिक्षकले पाठ्यपुस्तकमा रहेका पाँचओटा कथामध्ये तीनओटा कवितालाई सहजीकरण गर्ने २. शब्दभण्डार, वर्णविन्यास, चिह्न प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणका सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिको सुनिश्चित हुने गरी उक्त भाषिक क्षेत्रको अनिवार्य रूपमा शिक्षण गर्नुपर्ने ३. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. शिक्षकले गराएका क्रियाकलापलाई नमुनाको रूपमा लिई बाँकी कविताका पाठलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
३.	प्रबन्ध	१. सुनाइ २. बोलाइ ३. पढाइ ४. लेखाइ ५. शब्दभण्डार ६. कार्यमूलक व्याकरण	१. शिक्षकले पाठ्यपुस्तकमा रहेका चारओटा प्रबन्धमध्ये तीनओटा प्रबन्धलाई सहजीकरण गर्ने २. शब्दभण्डार, वर्णविन्यास, चिह्न प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणका सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिको सुनिश्चित हुने गरी उक्त भाषिक क्षेत्रको अनिवार्य रूपमा शिक्षण गर्नुपर्ने ३. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. शिक्षकले गराएका क्रियाकलापलाई नमुनाको रूपमा लिई बाँकी प्रबन्धका पाठलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने

			लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	
४.	संवाद	१. सुनाइ २. बोलाइ ३. पढाइ ४. लेखाइ ५. शब्दभण्डार ६. कार्यमूलक व्याकरण	१. शिक्षकले पाठ्यपुस्तकमा रहेका दुईओटा संवादमध्ये एकओटा संवादलाई सहजीकरण गर्ने २. शब्दभण्डार, वर्णविन्यास, चिह्न प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणका सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिको सुनिश्चित हुने गरी उक्त भाषिक क्षेत्रको अनिवार्य रूपमा शिक्षण गर्नुपर्ने ३. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. शिक्षकले गराएका क्रियाकलापलाई नमुनाको रूपमा लिई बाँकी संवादका पाठलाई विद्यार्थी स्वयम्ले वा अभिभावकको सहयोगमा विद्यार्थीले घरैमा सिकने क्रियाकलापका रूपमा उपयोग गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने
५.	जीवनी	१. सुनाइ २. बोलाइ ३. पढाइ ४. लेखाइ ५. शब्दभण्डार ६. कार्यमूलक व्याकरण	१. शिक्षकले पाठ्यपुस्तकमा रहेको जीवनीलाई सहजीकरण गर्ने २. शब्दभण्डार, वर्णविन्यास, चिह्न प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणका सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिको सुनिश्चित हुने गरी उक्त भाषिक क्षेत्रको अनिवार्य रूपमा शिक्षण गर्नुपर्ने ३. विद्यार्थी स्वयम्ले सिकेका सिकाइको शिक्षकले जानकारी लिई आवश्यक पृष्ठपोषण दिने	१. शिक्षकले गराएका क्रियाकलापलाई नमुनाको रूपमा लिई आफ्नो समुदायका प्रतिष्ठित व्यक्तिको जीवनी विद्यार्थीले स्वयम वा अभिभावकको सहयोगमा लेखन अभ्यास गर्ने २. विद्यार्थी स्वयम्ले गरेका कार्यको शिक्षकलाई जानकारी गराई पृष्ठपोषण लिने

द्रष्टव्यः

१. कक्षा २ र ३ को पाठ्यक्रमका भाषिक सिपहरूलाई मुख्य सिकाइ क्षेत्र मानी पाठ्यक्रम विकास गरिए पनि पाठ्यपुस्तकमा विधाका माध्यमद्वारा भाषिक सिपको शिक्षण गर्ने पक्षमा जोड दिइएको छ। शिक्षकले सिकाइ सहजीकरण गर्दा विधागत प्रतिनिधिमूलक पाठलाई नमुनाका रूपमा लिई तिनका माध्यमबाट भाषिक सिपको शिक्षण गर्नुहोस्। विधागत अन्य पाठलाई सोही नमुनाका

आधारमा शिक्षकको निर्देशनमा विद्यार्थीलाई स्वअध्ययनका आधारमा सिपगत सिकाइका लागि उत्प्रेरित गर्नुहोस् ।

२. शब्दभण्डार, वर्णविन्यास, चिह्न प्रयोग र कार्यमूलक व्याकरणका सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिको सुनिश्चित हुने गरी उक्त भाषिक क्षेत्रको अनिवार्य रूपमा शिक्षण गर्नुहोस् ।
३. विद्यार्थीलाई स्वसिकाइका क्रियाकलाप गराउँदा अभिभावक तथा स्थानीय विज्ञको सहयोग, माथिल्ला कक्षाका विद्यार्थीहरूद्वारा गरिने सिकाइ सहयोग, परियोजना कार्य, गृहकार्य, सिर्जनात्मक कार्य, सामाजिक सञ्जालमार्फतको सिकाइ, भर्चुअल सिकाइको उपयोग गर्नुहोस् ।
४. सुनाइ र बोलाइ क्रियाकलापका लागि स्वअभ्याससँग सम्बद्ध क्रियाकलापमा उत्प्रेरित गर्नुहोस् । अनलाइन कक्षामा पनि सकेसम्म सुनाइ र बोलाइ अभ्यास गराई घरमा समेत विषय दिई त्यसका बारेमा सुन्ने, कुराकानी गर्ने, रेडियो वा टेलिभिजनबाट सान्दर्भिक विषयवस्तु सुनी मुख्य कुरा टिप्पेलगायतका निर्देशन दिई अभ्यास गर्न दिनुहोस् र त्यस्ता कार्यमा शिक्षकले समेत पृष्ठपोषण दिनुहोस् । पढाइ क्रियाकलापका क्रममा तल्ला कक्षामा निर्देशित पढाइ र माथिल्लो कक्षामा स्वतन्त्र पढाइसम्बद्ध क्रियाकलाप गराउनुहोस् । लेखाइ क्रियाकलापका लागि निर्देशित र स्वतन्त्र दुवै अभ्यास गर्न दिनुहोस् र शिक्षकले पृष्ठपोषण दिनुहोस् ।
५. विद्यार्थीले गरेका कार्यको शिक्षकले परीक्षण गरी आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण, सहजीकरण र अभिलेखीकरण गर्नुहोस् ।
६. कक्षा २ को सिकाइ सहजीकरणका लागि कक्षा ३ का आधारलाई नै उपयोग गर्नुहोस् ।

४.२ अङ्ग्रेजी

The curricular outcomes can be achieved through various activities done in or outside the classroom. As the same curricular outcome can be represented in various contents as presentation, consolidation and production stages, the contents in the curriculum can be in sync with the learning outcomes. Those contents similar or designed for the fulfillment of the same learning outcome can be adjusted. In the context of Covid-19 pandemic, the curricular contents of English subject have been adjusted for the convenience of teachers and students.

A. Basic Level (Grade 1-3)

a. Grade 1

The curriculum for Grade one is based on the integrated curriculum. On part of English, it aims to cater to the immediate needs of children learning English and building a basic foundation for their further studies in English. The major focus of this curriculum is on

language skills viz., listening, speaking, reading and writing. However, the contents are based on different themes. The table below suggests the theme wise adjustment in the contents.

S.N.	Curricular contents the teacher has to deal (with curriculum and textbook defined task)	Self-study tasks from the textbook
1.	Alphabet	Lesson 15-70 (All copying tasks at the end of the lessons)
2	Me and My family (Greeting and leave taking, introducing, Talking about home and family)	Lesson 5 (Point) Lesson 6 (Colour) Lesson 7 (Colour) Lesson 8 (Colour) Lesson 10 (Trace and colour) Lesson 11 (Draw) Lesson 14 (Draw the shapes)
3	My Daily life (Talking about days of the week, expressing ability, telling the time)	Lesson 75 (Write)
4	Our School (Talking about present actions, giving simple commands, asking for permission)	Lesson 80 (Match and write)
5	Our Environment (Identifying, describing location, identifying colours, asking and answering yes/no questions)	Lesson 86 (Look and write three sentences)
6	My Belongings (Describing possession)	Lesson 91 (Look and write)
7	Our Culture (Asking and answering about age, understanding and using numbers (1-20))	Lesson 94 (What do you do on your birthday)

8	Communication Technology and Market (Talking about jobs)	Lesson 95 (Look at the pictures and write the words)
9	Fruits and Vegetables (Giving information)	Lesson 100 (Fill in the missing letters and colour)
10	Hobbies and Interests (Expressing likes and dislikes)	-
11	Birds and animals (Describing birds and animals)	Lesson 107 (Write three sentences using these words.)

b. Grade 2-3

The content adjustment for Grade 2-3 English is based on the Primary Education Curriculum 2062 because the new Basic Level Curriculum (Grade 1-3), 2076 is being implemented this year in the piloting schools only. Thus, the tables present the contents to be dealt with the help of teachers; and the self-study tasks to be done by the Grade 2-3 students themselves.

Grade 2

Curricular contents the teacher has to deal (with curriculum and textbook defined task)	Self-study tasks from the textbook
Listening To match words and pictures, To draw from a simple description To discriminate between pronouns To respond to positive and negative commands, including location To identify numbers 1-100, To respond verbally and nonverbally to questions and statements To extract ages numbers or time from a spoken text To understand a simple story, with the	1. Unit 1 (4. Copy in your exercise book, 7. Write) 2. Unit 2 (4. Copy in your exercise book., 8. Write) 3. Unit 3 (3. Match and say, 5. Write, 8. Write) 4. Unit 4 (3. Copy in your notebook, 6. Write) 5. Unit 5 (4. Copu in your exercise book, 9. Write and read) 6. Unit 6 (5. Copy in your exercise book, 9. Write)

<p>help of pictures and miming</p> <p>Speaking</p> <p>To ask and answer about occupations, colour, possessions,</p> <p>Ask and answer about time, days, numbers, age</p> <p>To take leave of people</p> <p>To ask and answer about present action</p> <p>To give positive and negative commands</p> <p>To describe a scene.</p> <p>To ask and answer about past action, and tell simple story,</p> <p>To say chants and rhymes</p> <p>Reading</p> <p>To recognize all letters by sounds.</p> <p>To recognize sounds of common diphthongs and read words containing them.</p> <p>To recognize all active vocabulary words.</p> <p>To read figures 1-100.</p> <p>To read language learned orally.</p> <p>To read simple texts.</p> <p>To read simple stories silently.</p> <p>To read chants and rhymes.</p> <p>Writing</p> <p>To write all small and capital letters correctly.</p> <p>To write words containing diphthongs.</p> <p>To complete sentences.</p> <p>To write correctly and neatly (unjoined</p>	<p>7. Unit 7 (6. Look and write, 7. Copy in your exercise book)</p> <p>8. Unit 9 (7. Complete)</p> <p>9. Unit 10 (8. Put them in order)</p> <p>10. Unit 11 (10. Write sentences. Use the words)</p> <p>11. Unit 12 (5. Choose the correct word from the box, 9. Write)</p>
---	--

<p>script)</p> <p>To write figures 1-100.</p> <p>To use capitals, full stops and question marks.</p> <p>To write simple sentences independently.</p>	
--	--

Grade 3

Curricular contents the teacher has to deal (with curriculum and textbook defined task)	Self-study tasks from the textbook
<p>Listening</p> <p>To match pictures to people, objects in a short text.</p> <p>To draw pictures of scenes from verbal description.</p> <p>To respond to commands and instructions including simple directions on a map.</p> <p>To identify numbers 1-1000.</p> <p>To respond as directed to a range of statements, questions and commands.</p> <p>To extract specific information from a short text.</p> <p>To understand and enjoy simple stories and songs and respond to true/false statements.</p> <p>Speaking</p> <p>To apologise, congratulate, gain attention, express ability, ask politely, tell time, give directions, ask for permission and use number to a</p>	<ol style="list-style-type: none"> Unit 1 (4. Write in words, 7. Write in words, 10. Crossword puzzle) Unit 2 (6. Choose the correct letter from the box, 9. Find words of these numbers, 11. Copy) Unit 3 (4. Write about yourself and say, 9. Put these words in the boxes, 10 Write in words, 11. Copy) Unit 4 (5. Complete the dialogue, 9. Copy in your exercise book, 11. Crossword puzzle) Unit 5 (10. Copy in your exercise book) Unit 6 (2 B. Arrange the letters to make meaningful words, 6. Complete these sentences, 7. Group these fruits, 12. Copy) Unit 7 (6. Complete the following table as given in the example, 9. Look at the pictures and write, 11. Crossword puzzle)

<p>thousand.</p> <p>To narrate, ask and answer about the past.</p> <p>To discuss same and different.</p> <p>To use pronouns as object of verb.</p> <p>To say chants, rhymes, and the alphabet.</p> <p>To describe real things or pictures, including weather.</p> <p>To talk about the future.</p> <p>To use simple telephone language.</p> <p>Reading</p> <p>To recognize all diphthongs and consonant blends and read words containing them.</p> <p>To do word puzzles.</p> <p>To read notes, posters, cards and short letters.</p> <p>To read language learned orally.</p> <p>To read simple stories (including comic-strip style) silently and do simple activities, such as guessing word-meanings. To read chants poems and rhymes.</p> <p>To read and follow simple instructions.</p> <p>To find word meanings.</p> <p>Writing</p> <p>To do word puzzles activities.</p> <p>To complete, match, order or re-write sentences.</p> <p>To write a simple letter, note, poster, greeting card or instruction.</p>	<p>8. Unit 8 (3. Fill in the spaces with correct word, 9. Write the following words correctly, 10. Crossword puzzle)</p> <p>9. Unit 9 (4. Make sentences from this table, 8. Read this and write about yourself, 9. Make small words from big words, 11. Copy, 12. Crossword puzzle)</p> <p>10. Unit 10 (4. Look at the examples and complete the table, 9. Colour the picture)</p>
--	---

<p>To use capitals, full-stops, and question mark, with good standard of writing and layout.</p> <p>To write own sentences.</p> <p>To complete speech bubbles.</p> <p>To write simple stories, descriptions</p>	
---	--

४.३ गणित

(क) कक्षा १

क्षेत्र	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
१. ज्यामिति	<ul style="list-style-type: none"> सिधा रेखा र वक्र रेखा ज्यामितीय आकारहरू (त्रिभुज, चतुर्भुज र वृत्त) 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानगत अवधारणा (भित्र र बाहिर, अगाडि र पछाडि, तल र माथि, दायाँ, बायाँ र बिच, नजिक र टाढा)
२. सङ्ख्याको ज्ञान	<ul style="list-style-type: none"> देवनागरी र हिन्दु अरेबिक सङ्ख्याङ्कन पद्धतिमा १०० सम्मका सङ्ख्याहरू (सङ्ख्याङ्कमा) २० सम्मका जोर र बिजोर सङ्ख्याहरू दसौँ स्थानसम्मका क्रमात्मक सङ्ख्याहरू 	<ul style="list-style-type: none"> देवनागरी र हिन्दु अरेबिक सङ्ख्याङ्कन पद्धतिमा एकदेखि बीससम्म (अक्षरमा)
३. गणितका आधारभूत क्रियाहरू (क) जोड	<ul style="list-style-type: none"> हात लागी नआउने र योगफल ९९ सम्म आउने दुईओटा सङ्ख्याहरूको जोड 	<ul style="list-style-type: none"> १० सम्मका तीनओटा सम्म सङ्ख्याहरूको जोड हात लागी नआउने र योगफल ९९ सम्म आउने दुईओटा सङ्ख्याहरूको जोड (थप अभ्यास)
(ख) घटाउ	<ul style="list-style-type: none"> ठोस वस्तुको प्रयोग गरी २० सम्मका सङ्ख्याको घटाउ सापटी लिनुनपर्ने दुई अङ्कसम्मको सङ्ख्याको घटाउ 	<ul style="list-style-type: none"> ठोस वस्तुको प्रयोग गरी २० सम्मका सङ्ख्याको घटाउ (थप अभ्यास)
४. नाप (क) समय	<ul style="list-style-type: none"> दैनिक क्रियाकलापहरूको समय 	<ul style="list-style-type: none"> हप्ताका दिनहरू
(ख) मुद्रा		<ul style="list-style-type: none"> चलनचल्तीमा रहेका रु. १००सम्मका नेपाली सिक्का तथा नोट
(ग) लम्बाइ	<ul style="list-style-type: none"> अप्रामाणिक नापीको प्रयोग र 	

	वस्तुहरूको लम्बाइको तुलना (अग्लो र होचो, लामो र छोटो)	
■ ५. साधारण ग्राफ	■	■ चित्रग्राफ

(ख) कक्षा २

क्षेत्र	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
१. ज्यामिति	१. सामग्री प्रयोग गरी त्रिभुज, चतुर्भुज र वृत्तको आकार २. विभिन्न ठोस वस्तुका सतहहरू र ज्यामितीय आकारहरू ३. त्रिभुज र चतुर्भुजको चित्र	
२. डसङ्ख्याको ज्ञान	१. १ देखि १००० सम्मका सङ्ख्या (देवनागरी र हिन्दु-अरेबिक अङ्क र अक्षरमा) २. तीन अङ्कले बनेका सङ्ख्याको स्थानमान र तालिका ३. तीन अङ्कले बनेका सङ्ख्याको बढ्दो र घट्दो क्रम (तीन ओटासम्म)	४. तीन अङ्कले बनेका जोडी सङ्ख्याहरू ५. रोमन सङ्ख्या प्रणाली I-XII सम्म
३. गणितका आधारभूत क्रियाहरू (क) जोड	१. दुई अङ्कसम्मले बनेका दुईओटा (हातलागी आउने) सङ्ख्याको जोड । (दुईओटा addends सम्म) २. तीन अङ्कसम्मले बनेका सङ्ख्याहरूको (हातलागी नआउने) जोड गर्न (तीनओटा addends सम्म)	३. जोड सम्बन्धी सरल व्यावहारिक समस्याहरू
(ख) घटाउ	१. तीन अङ्कसम्मले बनेका सङ्ख्याको घटाउ (सापटी लिन पर्ने) ३. जोड र घटाउको सम्बन्ध (एकअर्कामा विपरीत क्रिया हुन भन्ने धारणा)	२. घटाउसम्बन्धी सरल व्यावहारिक समस्याहरू
(ग) गुणन	१. २ देखि १० सम्मको पहाडा ३. दुई अङ्कको सङ्ख्यालाई एक अङ्कको सङ्ख्याले गुणन (हातलागी नआउने मात्र) ४. गुणनसम्बन्धी सरल व्यावहारिक समस्याहरू	२. गुणन प्रयोग भएको अवस्थाको गणितीय वाक्य
(घ) भाग	२. घटाउको दोहोरिएको रूपमा भाग ३. दुई अङ्कसम्मको सङ्ख्यालाई एक अङ्कको सङ्ख्याले भाग (निशेष भाग जाने)	१. दिइएका वस्तुलाई समूहमा बाँडी भागको अर्थ र गणितीय वाक्य
४. समय, मुद्रा र	३. क्यालेन्डर हेरेर महिना, गते र बार	१. घडी हेरी १५-१५ मिनेटको फरकको समय

नापतौल/नाप (क) समय		२. घण्टा र दिन, दिन र हप्ता, दिन र महिना, महिना र वर्षको सम्बन्ध
(ख) मुद्रा	१. रु. १००० सम्मका नोट ३. रूपान्तर गर्न नपर्ने रुपियाँ र पैसाको जोड तथा घटाउ	२. रुपियाँलाई पैसामा रूपान्तरण ४. जोड तथा घटाउसम्बन्धी सरल व्यावहारिक समस्या
(ग) दुरी/लम्बाइ	२. सेन्टिमिटरमा दिएको वस्तुको नाप (सामान्य मात्र)	१. सेन्टिमिटर र मिटरको सम्बन्ध
(घ) क्षेत्रफल	१. क्षेत्रफलको तुलना	
(ङ) क्षमता (Capacity)	१.१०० मिलिलिटर, २०० मिलिलिटर, ५०० मिलिलिटर र १ लिटर (१००० मिलिलिटर) का प्रामाणिक भाँडाहरूको प्रयोग	
(छ) तौल	१. १०० ग्राम, २०० ग्राम, ५०० ग्राम र १००० ग्राम (१ कि.ग्रा.) का ढकहरूको प्रयोग	
७. तथ्याङ्क/ साधारण ग्राफ	१. बारग्राफ पढ्न तथा सूचना (साधारण मात्र)	
८. समूह (Sets)		१. समान गुणहरूको आधारमा वस्तुहरूको पहिचान २. दिएका वस्तुहरूबाट नमिल्ने वस्तुको पहिचान
९. बीजगणित		१. अवलोकन विधि (InspectionMethod) बाट हल हुनेकोठा सङ्केत (Box Notation) का जोड क्रिया समावेश भएका समस्या

(ग) कक्षा ३

क्षेत्र	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
१. ज्यामिति	१. रेखाखण्डको नाप २. कोणहरूको तुलना (ठुलो वा सानो) ३. विभिन्न नापका त्रिभुजहरू ४. त्रिभुज र चतुर्भुजका भागहरू ५. रेखाखण्ड, त्रिभुज र चतुर्भुजका भुजा र कोणहरू	

२. सङ्ख्याको ज्ञान	१. ६ अङ्कसम्मका सङ्ख्या गन्ती (देवनागरी र हिन्दु अरेबिक अङ्क र अक्षरमा) २. ६ अङ्कसम्मकासङ्ख्याको स्थानमान र तालिका ३. ६ अङ्कसम्मका सङ्ख्याकोबढ्दो र घट्दो क्रम (तीनओटासम्म) ४. १ देखि ९९ सम्मका सङ्ख्याको नजिकको दसमा शून्यान्त ५. जोर र विजोर सङ्ख्या	
३. गणितका आधारभूत क्रियाहरू (क) जोड	१. चार अङ्कसम्मले बनेका सङ्ख्याको जोड	२. जोडसम्बन्धी सरल व्यावहारिक समस्या
(ख) घटाउ	१. ४ अङ्कसम्मले बनेका (कुनै तीन स्थानमा सापटी लिनुपर्ने) सङ्ख्याहरूको घटाउ गर्न र तत्सम्बन्धी व्यावहारिक समस्याहरू	
(ग) गुणन	१. २ देखि १२ सम्मको पहाडा ३. दुई वा सोभन्दा बढी अङ्कसम्मको सङ्ख्यालाई दुई अङ्कसम्मको सङ्ख्याले गुणन ४. गुणनसम्बन्धी सरल व्यावहारिक समस्याहरू	२. गुणन प्रयोग भएको अवस्थाको गणितीय वाक्य
(घ) भाग	१. तीन अङ्कसम्मको सङ्ख्यालाई दुई अङ्कसम्मको सङ्ख्याले भाग र जाँच २. भागसम्बन्धी सरल व्यावहारिक समस्याहरू ३. गुणन र भागको सम्बन्ध	
४. समय, मुद्रा र नापतौल/नाप (क) समय	१. घडी हेरी घण्टा र मिनेटमा समय ३. रूपान्तरण गर्न नपर्ने गरी निम्न समयका एकाइको जोड र घटाउ – दिन र घण्टा – घण्टा र मिनेट – हप्ता र दिन – महिना र दिन	२. दिनलाई घण्टामा, हप्ता र महिनालाई दिनमा रूपान्तरण
(ख) मुद्रा	१. रुपियाँलाई पैसामा र पैसालाई रुपियाँमा रूपान्तरण २. रुपियाँ तथा पैसाको जोड (रूपान्तरण गर्नपर्ने) तथा रुपियाँ तथा पैसाको घटाउ (रूपान्तरण गर्न नपर्ने)	३. रुपियाँ तथा पैसाको जोड र घटाउसम्बन्धी सरल व्यावहारिक समस्या
(ग) दुरी/लम्बाइ	१. मिटर र सेन्टिमिटर प्रयोग गरी लम्बाइको नाप	२. मिटरलाई सेन्टिमिटरमा रूपान्तरण

	३. रूपान्तर गर्न नपर्ने गरी सेन्टिमिटर र मिटरको जोड तथा घटाउ	
(घ) क्षेत्रफल	१. दिइएको एकाइअनुसार कोठा र क्षेत्रफल	
(ङ) क्षमता (Capacity)	१. २५ मिलिलिटर देखि १ लि. सम्मका प्रामाणिक भाँडाहरू प्रयोग गरी अरू विभिन्न प्रकारका भाँडाहरूको क्षमता ४. रूपान्तर गर्न नपर्ने लिटर र मिलिलिटरसम्बन्धी जोड तथा घटाउ	२. १ लिटरसम्मका भाँडाहरूको नजिकको १०० मिलिलिटरमा क्षमताको अन्दाज ३. १ लिटरलाई मिलिलिटरमा रूपान्तरण
(च) आयतन		१. १ घन सेन्टिमिटर (1cm^3) का ब्लकहरू गन्ती गरेर ठोस वस्तुहरूको आयतन
(छ) तौल	१. ५० ग्राम देखि १ कि.ग्रा. सम्मका प्रामाणिक ढकहरू प्रयोग गरी विभिन्न वस्तुहरूको तौल २. १ कि.ग्रा.सम्मका वस्तुहरूको नजिकको १०० ग्राममा तौल अन्दाज ३. कि.ग्रा.लाई ग्राममा रूपान्तरण	
५. भिन्न, दशमलव, प्रतिशत, ऐकिक नियम र व्याज (क) भिन्न	१. समान हर भएका भिन्नहरूको क्रम २. समान हर भएका भिन्नहरूको जोड र घटाउ (मिश्रित सङ्ख्याको प्रयोग नहुने गरी)	
(ख) दशमलव		१. दशांश र सयांशको परिचय
(ग) ऐकिक नियम र व्याज		१. एकाइको मानको आधारमा उस्तै वस्तुको समूहको कुल मान
६. बिल र बजेट		१. बिल हेरी सामान्य सूचना (साधारण मात्र)
७. तथ्याङ्क/साधारण ग्राफ	१. एकाइहरूको गन्ती गरेर बारग्राफद्वारा तुलनात्मक सूचना २. तथ्याङ्कको स्केलको अङ्क र सूचनाहरू	३. नक्सामा भएका वस्तुहरूको दुरी तुलना
८. समूह (Sets)		१. वाक्यमा दिइएका समूहका सदस्यहरू Set Notation (सामान्य मात्र)
९. बीजगणित		१. अवलोकन विधि (Inspection Method) वा बारम्बार अभ्यास (Hit and Trail) बाट हल हुने

		कोठासङ्केत (Box Notation) का जोड र घटाउ क्रिया समावेश भएका समस्या
--	--	---

४.४ हाम्रो सेरोफेरो

कक्षा : १

क्षेत्र	सिकाइउपलब्धि/विशिष्ट उद्देश्य	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
म र मेरो परिवार	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो नाम, ठेगाना र पहिरन बताउन ● परिवारका सदस्यहरूलाई उपयुक्त अभिवादन गर्न ○ आफ्नो परिवारका सदस्यहरूको नाम र नाता बताउन ○ आफूभन्दा सानालाई मायागर्न ○ आफ्नो परिवारका सदस्यहरूले गर्ने मुख्यमुख्य काम बताउन ○ समूहमा साधारण बालगीतमा लय मिलाई खुट्टा चाल्न र शरीर हल्लाउन ○ आफुले खाने खानेकुराका नाम बताउन ○ स्थानीय स्तरमा पाइने सफा र ताजा खानेकुरा खाने बानी बसाल्न ○ आफ्नो खेलौना बताउन र घरमा भएका खेलौनाहरू प्रयोग गरी खेल खेल्न ○ साथीसँग रमाइलो गर्दै 	<ul style="list-style-type: none"> ● साधारण बालगीतमा खुट्टा र शरीरको चाल ● लाइनमामिले र हिँड्न बानी ● कथामा आधारित खेलहरू ● पेन्सिल, चक, पेस्टल वा खरिको प्रयोग गरी मोटा, मसिना, सिधा, बाँड्गाटिङ्ग रेखा ● साधारण उपकरणको अवलोकन र मापन 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो नाम, ठेगाना र पहिरन ● परिवारका सदस्यहरूलाई उपयुक्त अभिवादन ● आफ्नो परिवारका सदस्यहरूको नाम र नाता ● आफूभन्दा सानालाई माया ● आफ्नो परिवारका सदस्यहरूले गर्ने मुख्यमुख्य काम ● आफूले खाने खानेकुराका नाम ● स्थानीय स्तरमा पाइने सफा र ताजा खानेकुरा ● आफ्नो खेलौना र घरमा यसको प्रयोग ● स्थानीय खेल ● आफ्नो घरमा भएका सरसामानहरूको नाम र जतन

	<p>स्थानीय खेल खेल</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ लाइनमा मिलेर हिँड्न बानीविकास गर्न ○ शिक्षकको निर्देशनअनुसारका विभिन्न कथामा आधारित खेलहरू खेल ○ पेन्सिल, चक, पेस्टल वा खरिाको प्रयोग गरी मोटा, मसिना, सिधा, बाँड्गाटिड्गा रेखा कोर्न ○ आफ्नो घरमा भएका सरसामानहरूको नाम बताउन र जतन गर्न ● साधारण उपकरणको अवलोकन गर्न र आवश्यकताअनुसार मापनका लागि प्रयोग गर्न 		
मेरो दैनिक जीवन	<ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षकको निर्देशनमा आधारभूत योग अभ्यास गर्न (सुखासन, शिशु आसन र सवासन) ● शरीरलाई विभिन्न दिशामा तन्काउन र भुकाउन ● भकुन्डो गुडाउने र समाउने अभ्यास गर्न ● ठिक तरिकाले हिँड्न, उभिन, बस्न र सुत्न ● सिधा रेखामा दौडन ● सिधा र बाँड्गाटिड्गा रेखामा ताल मिलाएर हिँड्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● आधारभूत योग अभ्यास (सुखासन, शिशु आसन र सवासन) ● शरीरलाई विभिन्न दिशामा तन्काइ र भुकाइ ● सिधा र बाँड्गाटिड्गा रेखामा ताल मिलाएर हिँडाइ ● ताल मिलाएर शरीर घुमाई ● विद्युत्को उपयोग ● घरमा खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको ● विभिन्न प्रकारका ध्वनिहरू तिनीहरूका स्रोत ● प्रकाश र प्रकाशका मुख्य स्रोत 	<ul style="list-style-type: none"> ● भकुन्डो गुडाइ र खेलाइ ● ठिक तरिकाले हिँडाइ, उभ्याइ, बसाइ र सुताई ● सिधा रेखामा दौडाइ ● शरीरका बाहिरी अङ्गहरू र सरसफाइ ● हात धोएर खाने बानी ● चर्पीको प्रयोग ● सफा र सुरक्षित पानी ● आफ्नो वरपर उपलब्ध सामग्रीहरूबाट बनाइएका रडहरू प्रयोग गरी औँला वा छेस्काले कागजमा स्वतन्त्र रूपले चित्र ● स्वतन्त्र रूपमा चित्र कोराइ

	<ul style="list-style-type: none"> ● विविध दिशामा ताल मिलाएर शरीर घुमाउन र बटार्न ● शरीरका बाहिरी अङ्गहरूको पहिचान र सरसफाइ गर्न ● हात धोएर खाने बानी बसाल्न ● चर्पीमा दिसापिसाब गर्ने बानी बसाल्न ● सफा र सुरक्षित पानी पिउने बानी बसाल्न ● आफ्नो वरपर उपलब्ध सामग्रीहरूबाट बनाइएका रडहरू प्रयोग गरी औंला वा छेस्काले कागजमा स्वतन्त्र रूपले चित्र बनाउन ● आफ्नो इच्छाअनुसार स्वतन्त्र रूपमा चित्र कोर्न ● दैनिक जीवनमा विद्युत्को उपयोग उल्लेख गर्न ● घरमा खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको नाम बताउन ● विभिन्न प्रकारका ध्वनिहरू पहिचान गर्न र तिनीहरूका स्रोत बताउन ● वस्तु देख्न प्रकाश आवश्यक पर्ने तथ्य बताउन र प्रकाशका मुख्य स्रोत पहिचान गर्न 		
हाम्रो समुदाय	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्ना दौतरीहरूसँग मिलीजुली बस्न र खेल्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● पात, रुखका बोक्रा, सिक्का, कपडा आदिलाई घोटेर 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्ना दौतरीहरूसँग मिलीजुली

<ul style="list-style-type: none"> ● साथी र परिवारमा आपसी सहयोग लिन र दिन तथा सहकार्य गर्न ● धारा, शौचालय आदिको प्रयोगको क्रममा पालो पर्खिन ● साथीसँग रमाइलो गर्दै खेल (घेरामा खेल्ने खेल, समूहमा खेल्ने खेल) खेल्न ● पात, रुखका बोक्रा, सिक्का, कपडा आदिलाई घोट्टेर विभिन्न टेक्सचर छपाइ गर्न र प्रदर्शन गर्न ● आफूलाई सन्चो नभएको कुरा परिवार, साथी र शिक्षकलाई बताउन ● विरामीपर्दा उपचार गर्न जाने स्वास्थ्य संस्थाहरूको नाम बताउन ● आफू विरामी पर्दा परिवार, साथी र शिक्षकको सहयोग लिन ● सर्ने रोगहरूको नाम बताउन ● विविध दिशामा मुढाभैँ पल्टने अभ्यास गर्न ● वरपरका जनावरहरू पहिचान गर्न ● जनावरहरूको खाना चिन्न र नाम बताउन ● जनावरहरूका बच्चा चिन्न र तिनीहरूका नाम 	<p>विभिन्न टेक्सचर छपाइ र प्रदर्शन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सन्चो बिसन्चो ● स्वास्थ्य संस्थाहरूको नाम ● विरामी पर्दा परिवार, साथी र शिक्षकको सहयोग ● सर्ने रोगहरूको नाम ● पल्टने अभ्यास ● वरपरका जनावरहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ● साथी र परिवारमा आपसी सहयोग र सहकार्य ● पालो पर्खिने बानी ● रमाइला खेलहरू (घेरामा खेल्ने खेल, समूहमा खेल्ने खेल) ● जनावरहरूको खाना र नाम ● जनावरहरूका बच्चा र नाम ● जनावरहरूको हेरचाहमा सहयोग ● आफ्नो वरिपरि रहेका पशुपन्छीहरूको क्रियाकलापको अवलोकन र अभिनय
--	---	---

	<p>बताउन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जनावरहरूको हेरचाहमा सक्दो सहयोग गर्न ● आफ्नो वरिपरि रहेका पशुपन्छीहरूको क्रियाकलापको अवलोकन गरी तिनको अभिनय गर्न 		
हाम्रो विद्यालय	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो विद्यालयको नाम र ठेगाना बताउन ● आफ्ना साथीहरू र कक्षा शिक्षकको नाम बताउन ● विद्यालयमा भएका सरसामानहरूको नाम बताउन ● शरीर तताउने सामान्य कसरत गर्न ● पी.टी. तालिका नं. १ देखि ३ सम्मका कसरतहरू ताल मिलाएर गर्न ● प्राकृतिक वस्तुहरू टाँसेर सरल आकृतिहरूको संयोजन गर्न ● फूलबारीको तथा बोटबिरुवाहरूको हेरचाह गर्न ● घर, विद्यालय, बाटोघाटो र समुदायमा घटेका दुर्घटनाबाट भएको चोटपटक व्यक्त गर्न ● घर, विद्यालय र बाटोघाटोमा हुने दुर्घटना र अपरिचित बेवारिसे वस्तुप्रति सचेत रहन 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो विद्यालयको नाम र ठेगाना ● आफ्ना साथीहरू र कक्षा शिक्षकको नाम ● विद्यालयमा भएका सरसामानहरू ● शरीर तताउने सामान्य कसरत ● पी.टी. तालिका नं. १ देखि ३ सम्मका कसरतहरू ● घर विद्यालय, बाटोघाटो र समुदायमा घटेका दुर्घटनाबाट भएको चोटपटक व्यक्त गर्ने अभ्यास ● घर, विद्यालय र बाटोघाटोमा हुने दुर्घटना र अपरिचित बेवारिसे वस्तुप्रति सजगता ● वरपर घट्न सक्ने प्रकोपप्रति सजगता ● उचाइ र लामो उफ्राइ 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्राकृतिक वस्तुहरू टाँसेर सरल आकृतिहरूको संयोजन ● फूलबारीको तथा बोटबिरुवाहरूको हेरचाह

	<ul style="list-style-type: none"> ● वरपर घट्टन सक्ने प्रकोपप्रति सजग रहन ● शिक्षकको निर्देशनअनुसार उचाइ र लामो उफ्रन 		
हाम्रो वरपरका सजीवहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● सजीव र निर्जीव वस्तुहरू पहिचान गर्न ● सजीव र निर्जीव वस्तुहरू लक्षण बताउन ● वरपरका विरुवाहरू पहिचान गर्न ● ठुला, मझौला र साना विरुवाहरूलाई क्रमशः रुख, बुट्यान र झारपातमा वर्गीकरण गरी सामान्य वर्णन गर्न ● विरुवाका विभिन्न भागहरू (जरा, डाँठ, पात, फूल र फल) पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● सजीव र निर्जीव वस्तुहरू लक्षण ● वरपरका विरुवाहरू पहिचान ● रुख, बुट्यान र झारपात 	<ul style="list-style-type: none"> ● सजीव र निर्जीव वस्तुहरूको पहिचान ● विरुवाका विभिन्न भागहरू (जरा, डाँठ, पात, फूल र फल)
हाम्रो वातावरण	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो कोठा र विद्यालयको कक्षाकोठा सरसफाइ गर्ने बानी बसाल्न ● स्वच्छ वातावरणप्रति सचेत भई वरपरको वातावरण सफा राख्न सहयोग गर्न ● घर तथा विद्यालयमा उत्पन्न हुने फोहोरलाई तोकिएको स्थानमा राख्न ● वरपरका वस्तु तथा घटनासम्बन्धी खोजमूलक साधारणप्रश्नहरू सोध्न ● वरपरको प्राकृतिक र 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो कोठा र विद्यालयको कक्षाकोठा सरसफाइ ● स्वच्छ वातावरणप्रति सचेतता ● वरपरको प्राकृतिक र मानव निर्मित वस्तुहरू ● वस्तुका गुणहरू (आकार, साइज, गन्ध, चिसो, तातो, कडा, नरम) 	<ul style="list-style-type: none"> ● घर तथा विद्यालयमा उत्पन्न हुने फोहोरको विसर्जन ● वरपरका वस्तु तथा घटनासम्बन्धी खोजमूलक प्रश्नहरू

	<p>मानवनिर्मित वस्तुहरू पहिचान गर्न</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आफ्ना वरपरका वस्तुलाई आकार, साइज, गन्ध, चिसो, तातो, कडा, नरमलगायतका गुणहरूका आधारमा चिन्न र छुट्याउन 		
हाम्रो सिर्जना	<ul style="list-style-type: none"> ● सुनेका स्थानीय गीतहरू समूहमा र एकलै गाउन ● समूहमा राष्ट्रिय गान तथा राष्ट्रिय भावनाका गीत गाउन ● एकल वा समूहमा ताली बजाउन ● बालगीत तथा कक्षागत गीतमा ताली बजाउँदै गाउन ● आफूले सिकेका गीतहरू लय, ताल र भाव मिलाई एकल र सामूहिक नृत्य गर्न ● स्थानीय बाजाहरूको नाम बताउन ● आकृतिविहीन छपाइकार्य गर्न ● माटो, पिठो आदिमा विभिन्न आकृतिका वस्तुले थिचेर आकार प्रकार बनाउन 	<ul style="list-style-type: none"> ● राष्ट्रियगान तथा राष्ट्रिय भावनाका गीत ● ताली बजाउने अभ्यास (बालगीत तथा कक्षागत गीत) ● एकल र सामूहिक नृत्य गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● सुनेका स्थानीय गीतहरू ● स्थानीय बाजाहरू ● आकृतिविहीन छपाइकार्य ● माटो, पिठो आदिमा विभिन्न आकृतिका वस्तुले थिचेर आकार प्रकार बनाउने अभ्यास
हाम्रो संस्कृति	<ul style="list-style-type: none"> ● नाम बताउन ● परिवारमा मनाइने चाडपर्वमा खाइने खानेकुराहरूको सूची 	<ul style="list-style-type: none"> ● समुदायका संस्कारहरू (दसैं, तिहार, छठ, क्रिसमस, इद, विभिन्न जात्रा आदि) को अवस्था भल्कने चित्र र 	<ul style="list-style-type: none"> ● परिवारमा मनाइने चाडपर्व ● चाडपर्वमा खाइने खानेकुराहरू ● घरमा विभिन्न समयमा गरिने संस्कार र क्रियाकलापहरू (जस्तै : जन्मदिन, कुलपूजा,

	<p>तयार गर्न</p> <ul style="list-style-type: none"> ● घरमा विभिन्न समयमा गरिने क्रियाकलापहरू बताउन (जस्तै : जन्मदिन, कुलपूजा, विवाह, व्रतबन्ध आदि) ● आफ्ना समुदायका संकारहरू (दसैं, तिहार, छट, क्रिसमस, इद, विभिन्न जात्रा आदि) को अवस्था भल्कने चित्रमा रङ्ग भर्न ● राष्ट्रिय चिह्नहरूको पहिचान गर्न 	<p>रंग कार्य</p> <ul style="list-style-type: none"> ● राष्ट्रिय चिह्नहरूको चिनारी 	<p>विवाह, व्रतबन्ध आदि)</p>
<p>सञ्चार प्रविधि र बजार</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने सञ्चारका माध्यमहरूको नाम बताउन ● आफ्नो परिवार र साथीहरूसँग मौखिक सञ्चार गर्न ● सञ्चारका साधनहरू प्रयोग गर्दा अपनाउनुपर्ने सुरक्षाका उपायहरूप्रति सचेत रहन ● यातायातका मुख्य साधनहरूको नाम बताउन ● परिवारका सदस्यहरूले बजारमा किनबेच गर्ने सामग्रीहरू पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● सञ्चारका माध्यमहरू ● यातायातका मुख्य साधनहरू ● बजारमा किनबेच गर्ने सामग्रीहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो परिवार र साथीहरूसँग मौखिक सञ्चार ● सञ्चारका साधनहरू प्रयोग र सुरक्षाका उपायहरू
<p>हाम्रो वरपरको संसार</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न किसिमका मौसमको पहिचान गर्न र सामान्य वर्णन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न किसिमका मौसम र मौसमको सामान्य परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> ● घर तथा विद्यालय वरिपरिको जमिनको स्वरूप ● कागजबाट स्वतन्त्र आकृति

<ul style="list-style-type: none"> ● मौसमअनुकूल लुगाको छनोट गर्न ● आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरिको जमिनको स्वरूप पहिचान गर्न ● कागजलाई स्वतन्त्र रूपमा काटेर नयाँ आकृति बनाउन ● पानीका स्रोतहरू र दैनिक जीवनमा यकियो उपयोगिता बताउन ● दैनिक जीवनमा हावावाट हुने काम अवलोकन गरी सामान्य क्रियाकलाप गर्न ● विभिन्न आकारहरू, बनोटहरू, बुट्टाहरूमा रडको प्रयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● मौसम अनुकूल लुगाको छनोट ● पानीका स्रोतहरू र उपयोग ● दैनिक जीवनमा हावावाट हुने काम 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न आकारहरू, बनोटहरू र बुट्टाहरूमा रडकार्य
--	---	--

आधारभूत तह कक्षा (१-३) पाठ्यक्रम २०७६ मा कक्षा १ का लागि निर्धारित माथिका पाठ्यवस्तुमध्ये आनीबानी विकास गर्ने, सरसफाइसम्बन्धी सिप विकास, चित्र कोर्ने, रड भर्ने, स्थानीय गीत गाउने, घरैमा गर्न सकिने शारीरिक क्रियाकलाप तथा खेलहरू, घरपरिवारका नाम, नाता, उमेर, घरमा मनाइने चाडपर्व आदिका सम्बन्धमा अभिभावकहरूले सहजीकरण गरी सिकाइ सुनिश्चित गर्नुपर्छ ।

४.५ विज्ञान, स्वास्थ्य तथा शारीरिक

कक्षा २

(अ) विज्ञान

क्षेत्र	सिकाइउपलब्धि/विशिष्ट उद्देश्य	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
सजीव वस्तुहरू	<ol style="list-style-type: none"> सजीव वस्तुका लक्षणहरू चिन्न र बताउन । विभिन्न जनावरहरूको बासस्थान चिन्न (जमिन र पानी) । जनावरलाई वर्गीकरण गर्न (घरपालुवा र जङ्गली) । जनावरहरूको खाना चिन्न र खाने तरिका बताउन । जनावरको चालको तरिका बताउन । बिरुवाको वर्गीकरण गर्न (ठुलो, मझौला र सानालाई क्रमशः रूख, बुट्यान र भारपात) मानिसले जनावर र बिरुवाहरूबाट पाउने फाइदा (खाना) बताउन । 	<ul style="list-style-type: none"> सजीव वस्तुका लक्षणहरू (चाल, वृद्धि, खाना, सास फेर्नु, सन्तान उत्पादन, चेतना) । जनावरहरूको बासस्थान \leq जमिन (गुँड, गुफा, रूख, घर, गोठ, खोर आदि) र पानी । घरपालुवा र जङ्गली जनावरहरू । जनावरहरूको खाना र खाने तरिका (चपाउने, निल्ले, चुस्ने र चाट्ने) । जनावरहरूको चाल (घस्रने, हिँड्ने/दगुर्ने, उफ्रने, उड्ने, पौडने) । बिरुवाको वर्गीकरण (रूख, बुट्यान र भारपात) । मानिसले जनावर र बिरुवाबाट पाउने फाइदा \leq जनावरबाट पाइने खाना (दूध, फूल मासु) । बिरुवाबाट पाइने खाना 	<ul style="list-style-type: none"> यहाँ उल्लेख गरिएबाहेकका पाठ्यक्रमका अन्य पाठ्यवस्तु घरमै बसेर अभिभावकको सहयोगमा, टेलिभिजन हेरेर, रेडियो सुनेर र आफूभन्दा जान्नेबाट सिक्न तथा सिकाउन सकिने छ ।

		(अन्न, गोडागुडी, सागपात, फलफूल, आदि) ।	
वातावरण	<p>८. वरपरको वातावरण फोहोर हुने कारणहरू बताउन ।</p> <p>९. वरपरको वातावरण सफा राख्ने उपाय बताउन ।</p>	<p>वरपरको वातावरण फोहोर हुने कारणहरू (निश्चित ठाउँमा फोहोर नफाल्नु, चर्पीको प्रयोग नगर्नु, नियमित सरसफाइ नगर्नु, वातावरण सफा राख्ने उपायहरू (चर्पीको प्रयोग, फोहोरको उचित व्यवस्थापन, सरसफाइ आदि)</p>	
पदार्थ र शक्ति	<p>१०. आफ्नो वरपरका विभिन्न वस्तुहरूको आकार र साइज ठुलो, सानो) बताउन</p> <p>११. गन्ध र स्वादका आधारमा वस्तुको पहिचान गर्न</p> <p>१२. कडा र नरम वस्तु छुट्याउन ।</p> <p>१३. ताप र प्रकाशका स्रोतहरू चिन्न र सूचीकरण गर्न ।</p> <p>१४. ताप र प्रकाशको उपयोगिताको सूची तयार गर्न ।</p>	<p>वस्तुका विभिन्न गुणहरूको पहिचान (गन्ध, आकार, साइज, तातो, चिसो, नरम, कडा, स्वाद ।)</p> <p>ताप र प्रकाशका स्रोतहरू (सूर्य, आगो, विद्युत्) र तिनीहरूको दैनिक जीवनमा उपयोगिता</p> <p>तापको उपयोगिता</p> <p>- खाना पकाउन, तताउन, सुकाउन, न्यानो पाउन, जीवहरू बाँच्न ।</p> <p>प्रकाशको उपयोगिता</p> <p>- उज्यालो पाउन, देख्न जीवहरू बाँच्न ।</p>	

पृथ्वी र अन्तरिक्ष	१५. घाम लागेको दिनको मौसमको लक्षण कारणसहित बताउन ।	मौसम : - न्यानो दिन (लक्षण र मानिसमा असर) ।
	१६. न्यानो दिन हुनुको कारण (हावा र पृथ्वी तात्तु) बताउन ।	- न्यानो दिन (कारण, हावा, सूर्य) - रात (प्रकाश नहनु) ।
	१७. घाम लागेको दिन र छाया पर्नेबिच सम्बन्ध बताउन र प्रदर्शन गर्न ।	- घाम लागेको दिन र बादल लागेको दिन फरक, कारण, छाया
	१८. पृथ्वीको आकार पहिचान गर्न र सतहको विभिन्न भागहरूको नाम बताउन ।	- पर्नु र नपर्नु कारण) - पृथ्वीको सतह (जमिन र पानी)
	१९. पृथ्वीमा दिन र रात हुनुको कारण व्याख्या गर्न ।	- दिन र रात (कारण)

(आ) कक्षा २: स्वास्थ्य

क्षेत्र	सिकाइउपलब्धि/विशिष्ट उद्देश्य	प्रत्यक्ष वा शिक्षकले सहजीकरण गरी पाठ्यवस्तु	वैकल्पिक विधिबाट सहजीकरण गरी पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
१. व्यक्तिगत सफाइ	१. शरीरका विभिन्न अङ्गहरू सफाइ गर्ने तरिका भन्नु २. व्यक्तिगत सफाइमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको सूची निर्माणमा नेतृत्व लिन ३. शरीरका विभिन्न अङ्गहरू सफा गर्ने तरिका तिनीहरूलाई ठीक स्थितिमा राख्न । ४. ठीक तरिकाले हिँड्न, उभिन, बस्न र सुत्न	<ul style="list-style-type: none"> नाक, आँखा सफा गर्ने र कपाल कोर्ने तरिका । हिँड्दा, बस्दा, उठ्दा र सुत्दाको स्थिति । 	<ul style="list-style-type: none"> सरसफाइमा प्रयोग हुने सामानहरू (साबुन, टथबुस, साबुन राख्ने बट्टा, रुमाल, काइँयो आदि) । नाक, आँखा, सही तरिकाले सफा गर्न, कपाल कोर्न र दात माभ्ने तरिका आदि । 	
२. वातावरणीय सफाइ	५. घर तथा विद्यालय सफा गर्ने तरिका र यसका फाइदा बताउन ६. घर तथा विद्यालय सफा	<ul style="list-style-type: none"> घर तथा विद्यालयमा गर्नुपर्ने सरसफाइबाट हुने फाइदा, वातावरण प्रदूषण हुने कारण 	<ul style="list-style-type: none"> घर तथा विद्यालय सफा गर्न चाहिने सामग्रीहरू र तिनीहरूका प्रयोग घर तथा विद्यालयबाट निस्कने 	

	राख्न सहयोग गर्ने भावना राख्न ७. वातावरण दूषित हुनबाट बचाउन	र बचावटका उपायहरू	फोहारहरू
३. पोषण तथा खाना	८. आफ्नो परिवशमा पाइने खानेकुराको नाम बताउन ९. सफा र ताजा खानेकुरा मात्र खानुपर्छ भन्ने कुरामा सचेत हेर्नु १०. शरीरमा पानीको मात्रा सन्तुलन गर्न समयसमयमा पानी पिउन	<ul style="list-style-type: none"> सुरक्षित र ताजा खाना (छोपेर राखेका सबै खानाहरू, उमालेको दूध र पानी, राम्ररी पखालेको तरकारी र फलफूल आदि ।) फोहोर खानाबाट हुने बेफाइदाहरू खानेकुराहरूबाट हुने फाइदा र फोहोर तथा सडेगलेका खानाबाट हुने बेफाइदाहरू शरीरका लागि पानीको आवश्यकता (पेट सफा गर्न, छलाललाई स्वस्थ बनाउन) 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो गाउँ र समुदायमा पाइने खानेकुरा (जस्तै : सागपात (कर्कलो, निउरो, सिस्नो, सिमसाग, बेथे, लट्टे, फापर, पालुङ्गो, रायो आदि ।) पर्हेलो फलफूल (मेवा, आँप गाजर, केरा आदि ।) अन्न (धान, चामल, गहुँ, मकै आदि) । गेडागुडी (मास, चना, रहर, मुसुरो, मुड आदि ।) दुध, दही, घिउ, माछा, मासु, अन्डा आदि ।
४. रोगहरू	११. सर्ने र नसर्ने साधारण रोगहरूको नाम बताउन १२. आफूलाई सन्चा नभएको कुरा अरूलाई बताउन १३. खोक्दा, हाच्छिउँ गर्दा नाकमख छोप्नु र जथाभावी नथुक्न	<ul style="list-style-type: none"> सर्ने र नसर्ने रोगहरू (लुतो, जुका पर्नु, भ्रुणपखाला, आउँ, दादुरा, गलगाँड आदि ।) बिरामी अवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ बानी
५. बचाउ तथा प्राथमिक उपचार	१४. सडक, बाटोघाटो, घर तथा विद्यालयमा हुन सक्ने दुर्घटनाहरूको कारण र यस्ता दुर्घटनाहरूबाट बच्ने उपाय बताउन । १५. घाउचोटपटक लाग्दा प्राथमिक उपचार गर्नुपर्छ भन्ने धारणा राख्न । १६. सडक, बाटोघाटो, घर	<ul style="list-style-type: none"> घर, विद्यालय, सडक बाटोघाटोमा हुन सक्ने दुर्घटनाहरू (खस्न, लड्नु, पोल्ने, काट्ने, च्याप्ने, घोच्ने, करेन्ट लाग्ने, सडक दुर्घटना आदि) दुर्घटनाबाट बच्न तरिका (आगो, बिजुली, मोटरगाडी, धारिला औजार, बेवारिसे सामान आदिसँगको होसियारी) । 	

	तथा विद्यालयमा हुन सक्ने दुर्घटनाहरूबाट बच्ने उपाय अपनाउन ।		
६. स्वास्थ्य सेवा	१७. स्थानीय स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरूको सामान्य परिचय दिन । १८. विरामी हुँदा स्वास्थ्य सेवा लिनुपर्छ भन्ने धारणा राख्न १९. विरामी परेको अवस्थामा स्वास्थ्य सेवा लिन २०. विरामी व्यक्तिलाई सहयोग गर्नुपर्छ भन्ने धारणा राख्न ।	<ul style="list-style-type: none"> • (स्वास्थ्य सेवा दिने संस्थाहरू (परिचय र सामान्य काम) • स्वास्थ्य सेवाको उपयोग • सम्बन्धित ठाउँमा सूचना (शिक्षक, अभिभावक वा आफुभन्दा ठुलालाई) 	

(इ) कक्षा २ : शारीरिक शिक्षा

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
१. शारीरिक शिक्षाका आधारभूत सिपहरू (क) गतिशील अवस्थाका सिपहरू (हिँडाइ, दौडाइ)	- जोडीमा चारै दिशामा हिँड्न । - २५ मिटरसम्मको दुरी दौडन ।	- २५ मि.को दौड - वस्तु टिप्ने रिले	- हिँडाइ, इसारामा हिँडाइ - साधारण दौड
- उफ्राइ	- साधारण लडजम्प गर्न - साधारण हाइजम्प गर्न	- लडजम्प - हाइजम्प	- स्किपिड - हपिड
- फ्याँकाइ	- सानो वा ठुलो बल निश्चित ठाउँ मा फाल्न		- टाउको माथिबाट बल फ्याँकाइ । - दायाँ वा बायाँबाट बल फ्याँकाइ । - टोकरीमा बल फ्याँकाइ ।
(ख) स्थिर अवस्थाका सिपहरू	- शरीर घुमाउन र बटार्न	- एकै ठाउँ मा गोडाको पन्जाले टेकी शरीर	

		चलाउने, उठबस र भुन्डिने सिप ।	
२. शारीरिक व्यायाम र कवाज (क) शारीरिक व्यायाम	- अनुशासित भई समूहमा मिली पी.टी. (तालिका नं. १ देखि ७ सम्मका) कसरतहरू गन	- शारीरिक व्यायाम तालिका नं. १ देखि ७ सम्मका कसरतहरू ।	
(ख) कवाज	- सर्तक, गोडाफाट र विश्राम जस्ता कार्यहरू गर्न र लाइनमा अगाडि हिँड्न	- दायीं, बायाँ फर्कने कार्यहरू - हिँड्ने (पङ्क्ति)	
३. साधारण तथा स्थानीय खेलहरू (क) साधारण खेल	- निर्धारित स्थानमा खेल्ने खेल साधारण लखेटाइ, कुकुर फुक्यो आदि साधारण खेलहरू खेल्न		- निर्धारित स्थानमा खेल्ने खेल साधारण लखेटाइ, हात्ती लखेटाइ, जापानी लेखेटाइ, कुकुर फुक्यो आदि खेल ।
(ख) स्थानीय खेलहरू	- शिक्षकको निर्देशनमा स्थानीय खेलहरू खेल्न		- स्थानीय ठाउँमा खेल्ने विभिन्न प्रकारका खेलहरू ।
४. सिर्जनात्मक खेलहरू (क) कथानक खेलहरू	- शिक्षकले भनेका कथाहरूमा आधारित कार्यहरू समूहमा गर्न	- कथाहरूमा आधारित कार्यहरू	
(ख) अभिनयात्मक खेलहरू	- विभिन्न जनावरको हिँडाइको नक्कल गर्न		- विभिन्न प्रकारका जीवजन्तुको हिँडाइको नक्कल (जस्तै : पुतलीको उडाइ, हासकाँ हिडँ इ, घोडाको हिँडाइ हात्तीको हिँडाइ आदि ।)
५. भकुन्डो खेलहरू	- भकुन्डो फाल्न र समात्न	- साधारण तरिकाबाट बल फ्याँकाइ - अरूले फालेको बल समाताइ - जोडी वा समूहमा बल - फ्याकाइ र समाताइ - जोडीमा खुट्टाले बल गुडाएर पास गर्ने कार्य	

६. जिम्नास्टिक सन्तुलन कार्य (क) पलटनबाजी (ख) सन्तुलन कार्य	- स्वतन्त्ररूपमा अगाडि पलटन - एकखुट्टाले टेकी शरीर सन्तुलन गरी उभिन - जोडीमा अभ्यास गर्ने	- स्वतन्त्ररूपमा अगाडि पलटने कार्य - एक खुट्टाले भुइँमा टेकी शरीरलाई सन्तुलनमा राख्ने कार्य - एक खुट्टाले टेकी जोडीमा उठबस गर्ने कार्य	
---	---	--	--

कक्षा ३

(अ) विज्ञान

क्षेत्र	सिकाइउपलब्धि/विशिष्ट उद्देश्य	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
सजीव वस्तुहरू	१. विभिन्न जनावरहरूको वासस्थानमा अनुकूल हुन सहयोग पुऱ्याउन तिनीहरूको शरीरका बाहिरी अङ्गहरू चिन्न । २. विभिन्न जनावरहरूको खाना चिन्न र तिनीहरूको खाना खान तरिकाका लागि अनुकूल अङ्गहरू चिन्न ३. विभिन्न मौसम र समयमा देखिने जनावरहरू चिन्ने र तिनीहरूको सूची तयार गर्न ४. बिरुवाहरूलाई वर्गीकरण गर्न (फूल फुल्ने/नफुल्ने, जमिनमा/पानीमा पाइने, एकवर्षे/बहुवर्षे) । ५. विभिन्न मौसममा पाइने बिरुवाहरू चिन्न र तिनीहरूको सूची तयार गर्न	- जनावरहरूको वासस्थान र यसका लागि अनुकूल अङ्गहरू : (क) जमिन (जमिनमाथि, जमिनमुनि, सुख्खा जमिन, ओसिलो जमिन) । (ख) पानी (पोखरी, खोला/नदी, समुद्र) । - जनावरहरूका खाना र खाने तरिकाका लागि अनुकूल अङ्गहरू (चराको चुच्चो, नङ्गा, तिखो दाँत, हात्तीको सुँढ, शाकाहारी जनावरको बलियो थुत्तुनो आदि) - विभिन्न मौसम र समयमा देखिने जनावरहरू (जाडो, गर्मी र वर्षा मौसम तथा दिन र रातको समयमा) - बिरुवाको वर्गीकरण	- यहाँ उल्लेख गरिएबाहेकका पाठ्यक्रमका अन्य पाठ्यवस्तु घरमै बसेर अभिभावकको सहयोगमा, टेलिभिजन हेरेर, रेडियो सुनेर र आफूभन्दा जान्नेबाट सिक्न तथा सिकाउन सकिने छ ।
वातावरण	६. आफ्नो वरपरको वातावरण फोहो-	- आफ्ना वरपरको वातावरण	

	हुने कारण पहिचान गर्न ७. वातावरण सफा राख्ने उपाय बताउन र अपनाउन	फोहोर हुने कारणहरू र घरपालुवा जनावरहरू छाडा - छाड्नु, उचित ढल निकासको - व्यवस्था नहुन, फोहोर व्यवस्थापनमा हलचेक्याइ, चेतनाको कमी - वातारण स्वच्छ राख्ने उपायहरू (खाडलको प्रयोग धुँवारहित चुल्हो, वृक्षरोपण, ढलनिकास, घरपालुवा जनावरको उचित नियन्त्रण र रेखदेख आदि)
पदार्थ र शक्ति	८. पानीमा डुब्ने र नडुब्ने वस्तुहरू पत्ता लगाउन । ९. पानीमा घुल्ने र नघुल्ने वस्तुहरू पत्ता बताउन १०. प्रकाश छिर्ने र नछिर्ने वस्तुहरू छुट्याउन ११. गतिशील पानी र हावाको उपयोगको अवलाकेन गर्न र सूची तयार पार्न	- पानीमा डुब्ने, नडुब्ने, घुल्ने, नघुल्ने वस्तुहरू । - प्रकाश छिर्ने र नछिर्ने वस्तुहरू - बहेको हावाको उपयोग : लुगा सुकाउन, कुनै वस्तु घुमाउन वा चुडाँउन - बगेको पानीको उपयोग कुनै वस्तु बगाउन, घट्टा चलाउन, विद्युत् जेनेरेटे र चलाउन
पृथ्वी र अन्तरिक्ष	१२. बादल पानीबाट बनेको हुन्छ भन्ने कुरा प्रयोगबाट देखाउन १३. पानी पर्नुका कारण, अनुमान, अवलोकन गरी निष्कर्षमा पुग्न १४. बतास लागेको दिनको लक्षण र असर बताउन १५. बतास लागेको अवस्था/स्थितिको प्रदर्शन गर्न १६. चिसो दिनको लक्षण र मानिसमा यसको असर बताउन १७. हिउँ पर्ने कारण बताउन	- मौसम : - बादल (पानीको रूपमा) - पानी पर्नु ९चबप्लावर्षा०(कारण, अनुमान) - बतास लागेको दिन (लक्षण, असर) - चिसो दिन (लक्षण, असर) - हिउँ - पृथ्वी : - माटोमा पाइने वस्तुहरू : (हावा, जैविक पदार्थ,

	१८. माटोमा हावा, पानी र जैविक पदार्थ हुन्छ भन्ने कुरा बताउन	पानी)
सूचना प्रविधि	१९. सूचनाको परिचय दिन २०. सूचना प्रवाहका साधनहरू चिठी, रेडियो, टेलिफोन र पत्रपत्रिका हुन् भनी चिन्न र बताउन २१. चिठी, रेडियो, टेलिफोन र पत्रपत्रिकाको कार्य बताउन	- सूचनाको परिचय - सूचना प्रवाहका साधनहरू : चिठी, रेडियो, टेलिफोन, पत्रपत्रिका
सामान्य प्रविधि	२२. केही सामान्य प्रविधिको नाम बताउन २३. केही सामान्य प्रविधि (कम्पोस्ट मल, गोबर ग्याँस) बाट हुने फाइदा बताउन	- केही सामान्य प्रविधिहरू : कम्पोस्ट मल, गोबर ग्याँस

(आ) कक्षा ३ :स्वास्थ्य

क्षेत्र	सिकाइउपलब्धि/विशिष्ट उद्देश्य	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
१. व्यक्तिगत सफाइ	१. शरीरका अंगहरू सफा गर्नुपर्ने कारणहरू बताउन २. व्यक्तिगत सफाइप्रति सकारात्मक सोच राख्न । ३. मौसमअनुसारका लुगा लगाउनुपर्ने कारण बताउन ४. शरीरका लागि आराम, निद्रा र व्यायामको सन्तुलन मिलाउन	- शरीरका विभिन्न अंगहरूको सफाइ गर्नुपर्ने कारण । - मौसमअनुसारका लुगा लगाउनु पर्ने कारण । निद्रा आराम र व्यायामको महत्त्व ।	- शरीरको सफाइमा प्रयोग हुने स्थानीय सामग्री (पिना, रिठ्ठा, खरानी)
२. वातावरणीय सफाइ	५. घर, छरछिमेक र टोलको सरसफाइबाट हुने फाइदा बताउन ६. वातावरण प्रदूषण हुनबाट बचाउनपछि भन्ने मान्यता राख्न ७. चर्पी तथा धारा सफा राख्ने तरिका प्रयोग गर्न ।	- सरसफाइबाट हुने फाइदाहरू - वातावरण पद दूषण हुनबाट बचाव गर्ने तरिका	- चर्पीको उचित प्रयोग र सरसफाइ । - खानपानीको स्रोत/मुहानको पहिचान (धारा, कुवा, इनार, कल, मूल, पँधेरा) र सरसफाइ

३. पोषण तथा खाना	<p>८. विभिन्न प्रकारका खानेकुराको स्रोत बताउन</p> <p>९. हरियो सागपात र पहेला फलफूल खानुपर्छ भन्ने सोचाइ राख्न ।</p> <p>१०. पोषणयुक्त खानाले शरीरलाई स्वस्थ र बलियो बनाउछ भन्ने धारणा राख्न ।</p> <p>११. सुरक्षित खानेकुरा खान ।</p>	<p>खानेकुरा सुरक्षित राख्ने तरिका</p>	<p>- आफ्नो गाउँ र समुदायमा पाइने खानेकुराको स्रोतहरू (बनस्पति र जनावरबाट प्राप्त हुने खाना)</p> <p>- हरिया सागपात र फलफूलहरूको प्रयोग</p>
४. रोगहरू	<p>१२. सर्ने र नसर्ने केही साधारण रोगहरूको लक्षण बताउन र सर्ने रोगहरूको रोग सर्नुका कारण बताउन ।</p> <p>१३. रोग लागेमा उपचार गर्नुपर्छ भन्ने सोचाइ राख्न ।</p> <p>१४. आवश्यक मात्रामा खोप लिनुपर्छ भन्ने कुरामा सकारात्मक सोच राख्न ।</p> <p>१५. रोग लागेमा उपचारात्मक सेवा लिन ।</p> <p>१६. खोप लिन अरूलाई पनि अभिप्रेरित गर्न ।</p>	<p>- सर्ने र नसर्ने रोगहरू (आउँ, दादुरा, ठेउला, क्षयरोग, भ्यागुते रोग, पोलियो, निमोनिया, धनुष्टङ्क आदि ।)</p> <p>- स्वस्थ बानी (रोगप्रतिको सचेतना, रोग लागेमा औषधी खाने, सुरक्षित खाना, पानीको प्रयोग आदि ।)</p>	<p>- उपचार सेवा (आफूलाई भएको व्यथा बताउने, उपचार केन्द्रमा जाने, समयमा औषधी खाने आदि ।)</p>
५. बचाउ तथा प्राथमिक उपचार	<p>१७. विभिन्न स्थानहरूमा हुने दुर्घटनाहरूका कारण र यिनीहरूबाट बच्ने तरिका बताउन ।</p> <p>१८. घाउ, चोटपटक लाग्दा प्राथमिक उपचार गर्नुपर्छ भन्ने धारणा राख्न ।</p> <p>१९. विभिन्न स्थानमा हुन सक्ने दुर्घटनामा प्राथमिक उपचारको सेवा लिन ।</p>	<p>- दुर्घटना, यसका कारण र बच्ने उपायहरू (खेलमदान, पौखरी, खोला, सडक, मोटर, बिजुली, जनावर, अपरिचित तथा बवारिसे वस्तु आदि ।)</p> <p>- प्राथमिक उपचारको उपयोग घाउ चोटपटकको प्राथमिक उपचार ।</p>	
६. स्वास्थ्य सेवा	<p>२०. स्थानीय सेवा दिने संस्थाहरूको आवश्यकता बताउन ।</p> <p>२१. बिरामी हुँदा स्वास्थ्य सेवा लिनुपर्छ भन्ने धारणा राख्न र</p>	<p>- स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकता र स्वास्थ्य संस्थाले गर्ने काम</p>	<p>- स्वास्थ्य सेवाको उपयोग</p>

	अरूलाई स्वास्थ्य सेवा लिनका लागि उत्प्रेरित गर्न । २२. विरामी परेको अवस्थामा स्वास्थ्य सेवा लिन ।		
७. धूमपान तथा लागुपदार्थ	२३. धूमपानको सामान्य परिचय र यसका प्रकार बताउन । २४. धूमपान हानिकारक हुन्छ भन्ने धारणा राख्न । २५. धूमपान नगर्न घरपरिवार र छिमेकमा सल्लाह दिन ।	- धूमपानको परिचय र प्रकार (विड“ी, चुरोट, खैनी, तमाखु, सुती, गाँजा) ।	- धूमपानको सामान्य असर (घर, परिवार, साथीभाइ, छरछिमेकमा नकारात्मक असरको प्रचारप्रसार) ।

(इ) कक्षा ३ :शारीरिक शिक्षा

पत्र	सिकाइउपलब्धि/ विशिष्ट उद्देश्य	तयक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
शारीरिक शिक्षाका आधारभूत सिपहरू क) गतिशील अवस्थाहरू सिपहरू हिँडाइ दौडाइ	कुर्कच्चा र पन्जामा हिँड्ने । सन्तुलन राखी हिँड्न । सामूहिक कदममा हिँड्न । ३० मि. सम्मको दुरी दौडन ।	३० मि. सम्मको दौड । सङ्ख्या रिले र बाङ्गोटिङ्गो रिले ।	कुर्कच्चा र पन्जाले टेकी हिँड्ने सिप । साधारण दौड ।
उफ्राइ	सानो दुरी तथा उचाइ नाघ्न । विभिन्न तरिकाले हप गर्न । साइड स्किपिड गर्न । घुमेको डोरीमा स्किपिड गर्ने ।	लड्जम्प । हाइजम्प । हपिड ।	स्किपिड - साइड स्किप । समूहमा स्किप । अगाडि बढ्ने हप ।
- फ्याँकाइ	बल फ्याँकन		निर्दिष्ट दुरीसम्म बल फ्याँकाइ ।
ख) स्थिर अवस्थाका सिपहरू	ठाडो वस्तुमा चढ्न, झर्न र बारमा झुल्न ।	ठाडो वस्तुमा चढ्ने र झर्ने । काठ वा बारमा	

		भुन्डिने र पल्टिने ।	
३. शारीरिक व्यायाम र कवाज (क) शारीरिक व्यायाम	- ठीकसँ ग भेला भई तालिका नं. देखि १० सम्मका कसरतहरू गर्न ।	- शारीरिक व्यायाम (तालिका नं. १ देखि १० सम्मका कसरतहरू) ।	
(ख) कवाज	- ताँती र पङ्क्तिमा ठीकसँ ग उभिन ।	- ताँती र पङ्क्तिमा मिल्ने । - कक्षा १ र २ को कवाजको पुनरावृत्ति ।	
३. साधारण तथा स्थानीय खेलहरू (क) साधारण खेल	- हात समाई लखेटेर खेल्ने खेलहरू खेल्न ।		- जोडी लखेटाइ, सिक्री लखेटाइ, तातो आलु, रुमाल टिपाइ, फ्याउरो र हाँस ।
(ख) स्थानीय खेल	- स्थानीय खेलहरू - सडकलन गरेर समूहमा खेल्न ।		- स्थानीय ठाउँ अनुसारको खेलहरू घ्वाइँकासा, गोटी खेल आदि ।
४. सिर्जनात्मक खेलहरू (क) कथानक खेलहरू	- शिक्षकले भनेका कथा आफूले पनि भनी त्यसमा आधारित कार्यहरू गर्न ।	- कथाहरूमा आधारित कार्य ।	
(ख) अभिनयात्मक खेलहरू	- विभिन्न जनावरको उफ्राइको नक्कल गर्न ।		- विभिन्न जीवजनावरको नक्कल गरी उफ्रने सिप (जस्तै : भ्यागुताको उफ्राइ, खरायोको उफ्राइ, घोडाको उफ्राइ आदि ।)
५. भकुन्डो खेलहरू	- भकुन्डो भुइँमा उफार्न, फाल्न र समाउन ।	- भकुन्डो भुइँमा बजादै, समार्दै अगाडि बढ्ने सिप । - भकुन्डु लाई कन्चर्टम निबाट फाल्ने सिप । - भकुन्डोलाई टाइमुनिबाट फाल्ने सिप । - भकुन्डोलाई टाइको माथिबाट फाल्ने सिप ।	

		- भकुन्डो खुट्टाले पास गर्ने ।	
ग. जिम्नास्टिक तथा सन्तुलन कार्य	- हातले टेकी छेउबाट पल्टने कार्य ।	- हातले भुईँमा टेकी दायाँ बायाँ तर्फबाट पल्टने ।	
क) पल्टन बाजी			
ख) सन्तुलन कार्य	- फलेक, बेन्च वा तेस्रो काठमा हिँड्न ।	- फलेक र बेन्च र तेस्रो फलेकमा हिँड्दा शरीरलाई सन्तुलनमा राख्ने कार्य ।	

माथिको क्षेत्र र क्रममा सहजीकरण गर्नुपर्ने पाठ्यवस्तु भनी तोकिएका बाहेक अन्य पाठ्यवस्तुसम्भव भए सम्म शिक्षक स्वयमबाटै, साथी समूहमा सहकार्यबाट, अभिभावकको सहयोगमा वा अन्य विभिन्न माध्ययमबाट विद्यार्थी स्वयम्ले अध्ययन गर्न सक्ने छन् । विद्यार्थीहरूले स्वअध्ययन गरेका पाठ्यवस्तुबाट निरन्तर मूल्याङ्कन वा सुधारात्मक मूल्याङ्कन गर्न सकिने छ तर अन्तिम मूल्याङ्कन भने सहजीकरण गर्नुपर्ने पाठ्यवस्तु भनी तोकिएका पाठ्यवस्तुबाट मात्र हुने छ ।

४.६ सामाजिक अध्ययन

कक्षा २ र ३

क्षेत्र एकाइ	कक्षा २		कक्षा ३	
	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु	प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु	शिक्षकको निर्देशनमा वैकल्पिक विधि वा अन्य व्यक्तिको सहयोगबाट सहजीकरण गरिने पाठ्यवस्तु
आफू र आफ्नो परिवार तथा छरछिमेक	- आफ्नो जिम्मेवारी - आफ्नो सामानहरूको हिफाजत र प्रयोग	-आफ्नो र परिवारका सदस्यहरूले गर्ने काम	- परिवार र छरछिमेकको काममा सहयोग - घरायसी सामानहरूको जतन	-आफू र आफ्नो परिवारको उमेर
हाम्रो परम्परा, सामाजिक मूल्य र मान्यता	-छरछिमेकीहरूको आदर र सत्कार - चाडपर्व	छरछिमेकीहरूको लवाइखवाइ र रहनसहन	आफ्नो गाउँटोलमा बोल्ने विभिन्न भाषा र मनाइने	-नातेदार र पाहुनाहरूको आदर सत्कार

	- आफ्नो टोलको सामाजिक व्यक्तित्वहरू		चाडपर्व - स्थानीय व्यक्तित्वहरूको खोज र सम्मान	-
सामाजिक समस्या र समाधान	-विद्यालयमा रहेका असहाय, अपाङ्गहरूलाई सम्मान र सहयोग	छरछिमेकमा रहेका असहाय, अपाङ्गहरूलाई सम्मान र सहयोग	- छुवाछुत, अन्धविश्वास र सामाजिक कुरीतिप्रति सचेतता	-स्थानीय समुदायमा रहेका असहाय तथा अपाङ्गहरूलाई मदत
नागरिक चेतना	-परिचित अपरिचित व्यक्तिहरूसँग आवश्यक सहयोग आदानप्रदान समुदायका सार्वजनिक सम्पत्तिहरूको संरक्षण	- सार्वजनिक स्थल र साधनहरू उपयोग	- प्राकृतिक सम्पदाको सुरक्षा र प्रयोग - सार्वजनिक स्थलहरूमा पालना गर्नुपर्ने निर्देशनहरू - बालअधिकार	-अपरिचित व्यक्तिहरूसँग आवश्यक सहयोग आदानप्रदान - आफू बसेको वडाको संरचना र कार्य
- हाम्रो पृथ्वी	- नक्साको सामान्य काम	-आफ्नो टोल, समुदाय र त्यस वरिपरिको (जमिनको स्वरूप, नदीनाला, वनजङ्गल) आदिको अवलोकन	- आफ्नो वडा गाविस/नपाको प्राकृतिक स्वरूप र सामाजिक रहनसहन	आफ्नो गाविस/नपा क्षेत्रको नक्साको सामान्य काम
हाम्रो विगत	- राष्ट्रिय चिन्हहरूको पहिचान	- आफ्नो कक्षामा पढ्ने साथीहरूको घरपरिवारको सामान्य पृष्ठभूमि	- हाम्रो राष्ट्रका लागि योगदान गर्ने वीरवीरङ्गनाहरूको बारेमा सामान्य परिचय	- आफ्नो छिमेकी तथा नातेदारहरूको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि
हाम्रो आर्थिक क्रियाकलाप	- आफ्नो गाउँ/नगरमा उत्पादित तथा निर्मित वस्तुहरूको उपयोग - घरपरिवारमा प्रयोग गरिने सामग्रीको प्रयोगमा मितव्ययिता	-छरछिमेकका व्यक्तिहरूले गर्ने सबै प्रकारका राम्रा कामको सम्मान र सहयोग	- छरछिमेकका व्यक्तिहरूले गर्ने सबै प्रकारका राम्रा कामको सम्मान र सहयोग - आफ्नो गाउँ/नगरमा उत्पादित तथा निर्मित वस्तुहरूको उपयोग	घरपरिवारमा प्रयोग गरिने सामग्रीको प्रयोगमा मितव्ययिता

५. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सङ्क्रमण कालमा शिक्षकले पाठ्यपुस्तकका पाठ पढाएर सक्ने विषयमा आधारित नभई पाठ्यक्रममा आधारित सिकाइ उपलब्धिलाई आधार मानी सिकाइलाई प्राथमिकतामा राखेर पाठ्यक्रमले तोकेका वैकल्पिक विधिको प्रयोगका लागि शिक्षक निर्देशिका, तालिम प्याकेजको अध्ययन, अनुभवी शिक्षक प्रशिक्षकसँग छलफल, स्थानीय विज्ञ व्यक्तिसँगको परामर्श र अध्ययन गरी महामारीका अवस्थामा विद्यार्थीको सिकाइलाई प्रभावकारी रूपमा निरन्तरता दिने विधिको चयन गरी प्रयोग गर्नुपर्छ। गृह शिक्षा वा घरमै बसेर गरिने सिकाइ, रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षा गरी चारओटा तरिका वैकल्पिक शिक्षाका माध्यम हुन्। यी कार्यक्रमलाई समानान्तर रूपमा सञ्चालन गरेर सबैका लागि वैकल्पिक शिक्षा प्रदान गरी सिकाइको निरन्तरता गर्नु अपरिहार्य बनेको छ। विद्यार्थी विद्यालय जाने अवस्था नरहेको वर्तमान परिवेशमा शिक्षक विद्यार्थीसम्म पुग्नुपर्छ र घर नै शिक्षालय भन्ने मान्यतालाई आत्मसात गर्नुपर्छ। शिक्षकले विद्यार्थीको सिकाइलाई निरन्तरता लिन महामारी तथा आपतकालमा प्रयोग गरिने द्रुत सिकाइ (Rapid/accelerated learning), सामूहिक सिकाइ (Collaborative learning), परिवेशजन्य सिकाइ (Situational learning), प्रविधिमा आधारित सिकाइ (Technologybased learning) जस्ता वैकल्पिक विधिको प्रयोग गर्नुपर्छ। विद्यार्थीको सिकाइको न्यूनतम उपलब्धि हासिल गर्नका लागि पाठ्यक्रमले निर्देश गरेअनुसारको बहुबौद्धिकतामा आधारित शिक्षण, खोज तथा परियोजनामा आधारित शिक्षण र एकीकृत शिक्षण कार्यकलापको प्रयोगमा जोड दिई विभिन्न विषयमा मिल्दा पाठ्यवस्तु भएमा सबै शिक्षकले सल्लाह गरी एकीकृत शिक्षण समेत गर्नुपर्छ। यस कार्यको संयोजन तथा पाठ्यवस्तुको छनोट कार्य सम्बन्धित स्थानीय तहको समन्वयमा सम्बन्धित विद्यालयको प्रधानाध्यापक, सम्बन्धित विषय शिक्षक र स्थानीय तहभित्र उपलब्ध विज्ञको समितिबाट गर्नुपर्ने छ। सङ्क्रमण कालमा सिकाइलाई निरन्तरता दिने विधिको चयन गर्दा निम्नलिखित पक्षमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ :

(क) **पुनरवलोकन मोड्युल (Review module):** समायोजन गरिएका सिकाइ उपलब्धि र पाठ्यवस्तुलाई सरल जटिल क्रममा विभाजन गरेरसमग्र पाठ्यसामग्री अध्ययन गरी यसभन्दा अगाडि सिकेको विषयलाई पुनरवलोकन गरिदिने र सोही आधारमा विद्यार्थीहरूलाई स्वअध्ययन र स्वअभ्यास गराउन सकिने, विद्यार्थीहरूले अभिभावकको सहयोग वा माथिल्ला कक्षाका विद्यार्थीसँगको सहकार्यबाट सिक्न सकिने, साथी शिक्षकको उपयोगबाट सिक्न सकिने र विद्यार्थीले आफैँ गर्न सक्ने क्रियाकलापमा वर्गीकरण गर्ने गरी सोहीअनुसार सिकाइ सहजीकरण गर्नुपर्छ।

(ख) **आधारभूत मोड्युल (Basic module):** यस मोड्युलमा शिक्षकले आफ्नो प्रत्यक्ष सहयोग चाहिने, आंशिक सहयोग चाहिने पाठ्यवस्तु शिक्षणका लागि उपयुक्त विधि, सामग्री र माध्यम चयन गरी विद्यार्थीले पनि घरमै बसेर पुस्तक अध्ययन गर्ने, शिक्षकले दिएका परियोजना कार्य गर्ने, गृहकार्य गर्ने, रेडियो सुन्ने, टेलिभिजन हेर्ने, इन्टरनेटका सामग्री अध्ययन गर्ने, अनलाइन कक्षा लिन विकल्पमध्ये उपयुक्त अध्ययन गर्न सहजीकरण गर्नुपर्छ।

(ग) **सुदृढ मोड्युल (Advance module)** : यस मोड्युलमा शिक्षकले गर्ने कार्यकलाप, विद्यार्थीले गर्नुपर्ने कार्यकलाप र अभिभावकले गरिदिनुपर्ने सहयोगका विविध पक्ष समेटिएको योजना बनाई सिकाइलाई निरन्तरता दिइन्छ। प्रत्यक्ष वा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तुलाई रेडियो, टेलिभिजन, भर्चुअल वा प्रत्यक्ष माध्यमबाट विद्यार्थीसम्म पुऱ्याउने योजना बनाउनुपर्छ भने गृह शिक्षाका लागि भिन्नै योजना बनाउनुपर्छ। सुदृढ मोड्युलमा शिक्षकले सामग्री खोज तथा अध्ययन योजना, शैक्षिक सामग्रीको तयारी योजना, सिकाइ योजना, सिकाइ उपलब्धि आकलन योजना र पृष्ठपोषण योजना तयार पारी सिकाइलाई निरन्तरता दिनुपर्छ। यस्तै शिक्षकले फरक क्षमता भएका विद्यार्थीका लागि शिक्षकले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने गरी शिक्षण तथा मूल्याङ्कनका उपयुक्त तरिका अपनाई विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरेर कक्षोन्नति गर्ने कार्यान्वयनयोग्य योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने र त्यसको जानकारी सम्बन्धित स्थानीय तहलाई दिने व्यवस्था गर्नुपर्छ।

शिक्षक तथा अभिभावकले पनि आफ्ना बालबालिकाहरूले पुस्तक तथा अन्य उपलब्ध पाठ्यसामग्री पढ्ने, रेडियो पाठशाला कार्यक्रम सुन्ने, टेलिभिजन शिक्षण हेर्ने, गृहकार्य गर्ने, परियोजना कार्य गर्ने, भर्चुअल कक्षा लिने जस्ता क्रियाकलापमा सक्रिय गराई बालबालिकालाई सिकाइका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्न, आवश्यक साधन स्रोत जुटाइदिन, सिकाइको अनुमगमन गर्न, गलत क्रियाकलापमा लाग्नबाट रोक्न र मनोवैज्ञानिक विचलन आउन नदिन सहयोग गर्नुपर्छ। माथि शिक्षकले सहजीकरण गर्नुपर्ने पाठ्यवस्तु र विद्यार्थी स्वयंले सिक्नुपर्ने पाठ्यवस्तुको सहजीकरण निम्नानुसार गर्नुपर्ने छ :

(क) **शिक्षकले सहजीकरण गर्ने पाठ्यवस्तु** : विभिन्न विषयमा शिक्षकले सहजीकरण गर्नुपर्ने भनी तोकिएका पाठ्यवस्तुको सिकाइका लागि विद्यार्थी सिकाइ सहजीकरण निर्देशिकाले वर्गीकरण गरेका विद्यार्थीका पाँच समूहमध्ये आफ्नो विद्यालयका विद्यार्थी कुन समूहमा पर्छन् भन्ने निर्धारण गर्नुपर्छ। यसपछि गृह शिक्षा वा घरमै बसेर अध्ययन गर्ने विद्यार्थीका लागि निश्चित समयभित्र अध्ययन गर्नुपर्ने पाठ्यवस्तु र ती पाठ्यवस्तुबाट गर्नुपर्ने अभ्यासात्मक कार्य, परियोजना कार्य र प्रयोगात्मक कार्य निर्धारण गरेर विद्यार्थीलाई सुरक्षित तरिकाले विद्यालय वा सहज ठाउँमा बोलाई वा अन्य उपयुक्त तरिका अवलम्बन गरी निर्देशनसहित सिकाइका लागि सहजीकरण गर्नुपर्छ। विद्यार्थी विद्यालय वा शिक्षकका समीपमा आउन नसक्ने अवस्था भएमा शिक्षकले विद्यार्थीको घरैमा पुगी वा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी उक्त कार्य गराउनुपर्छ र विद्यार्थीले पनि शिक्षकले तोकेको तरिकाअनुसार आफूले सम्पन्न गरेका कार्य बुझाई पृष्ठपोषण लिनुपर्छ। रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षामा सहभानी विद्यार्थीले शिक्षकले दिएको निर्देशनअनुसारका कार्य गरी शिक्षकलाई टेलिफोन वा इमेलमार्फत आफ्ना जिज्ञासा सुनाई पाठ्यवस्तुमा स्पष्ट हुनुपर्छ।

(ख) **विद्यार्थी स्वयंले सिक्नुपर्ने पाठ्यवस्तु** : पाठ्यवस्तु समायोजन ढाँचामा विद्यार्थी स्वयंले सिक्न सक्ने पाठ्यवस्तु भनिएका क्षेत्रमा शिक्षकले कुन कुन विषय कसरी सिक्न भन्ने निर्देशन तयार पारेर विद्यार्थीलाई उपलब्ध गराउनुपर्छ। यस्ता विषयको सिकाइमा अभिभावक, परिवारका सदस्य, सछ्मेकी, माथिल्लो कक्षाका विद्यार्थी, सहपाठी र स्वयंसेवकले सहयोग गर्न सक्ने भएकाले शिक्षकले आफ्ना

विद्यार्थीलाई उनीहरूबाट सिक्न सललाह प्रदान गर्नुपर्छ । आफूलाई स्ट नभएका कुरा शिक्षकलाई टेलिफोन गरेर, भेटेर वा जिज्ञासा लेखेर कसैमार्फत शिक्षकसम्म पुऱ्याएर पनि सोध्न सक्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।

उल्लिखित प्रक्रियाबाट शिक्षण सिकाइ कार्यकलाप गर्न सहज नहुने विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि शिक्षकले सम्बन्धित सङ्घसंस्था र सोसम्बन्धी विज्ञसँग समन्वय, सल्लाह र परामर्श गरी उपयुक्त विधि अपनाई सिकाइ, मूल्याङ्कन तथा प्रमाणीकरण र स्तरोन्तति कार्य गराउनुपर्ने छ ।

६. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन शिक्षण कार्यकलापको अभिन्न अङ्ग हो । मूल्याङ्कन प्रमाणका आधार (Evidence Based) मा गरिनुपर्छ भन्ने सैद्धान्तिक मान्यता रहेको छ । शिक्षकले विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्दा के आधारमा गरियो र कुन मापदण्डमा अङ्कन र श्रेणीकरण र स्तरोन्तति गरियो भन्ने कुरामा शिक्षक सुनिश्चित हुनुपर्छ अनि अभिभावक, विद्यार्थी र सम्बद्ध सरोकारवालालाई पनि सोको जानकारी गराउनुपर्छ । मूल्याङ्कनलाई वस्तुनिष्ठ, प्रामाणिक र गुणस्तरीय बनाउने जिम्मेवारी स्वयम् शिक्षकको हो ।

(क) सिकाइ सहजीकरणका क्रममा गरिने मूल्याङ्कन (Ongoing Assessment)

सङ्क्रमण कालमा पाठ्यक्रमले तोकेको मौजुदा व्यवस्थामा परिमार्जन गरी लिखित परीक्षाका साथै निरन्तर मूल्याङ्कनका अन्य तरिकाको प्रयोग गर्ने र शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई निरन्तरता दिई अभिलेखीकरण गर्ने गर्नुपर्छ । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा गरिने मूल्याङ्कन प्रामाणिक (Evidence Based) हुनुपर्छ । विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि पूरा भएनभएको परीक्षण गर्न शिक्षकले मूल्याङ्कनका तोकिएका प्रक्रिया र विशिष्टीकरण तालिकाबाहेकका आफूलाई उपयुक्त लागेका निम्नलिखित क्षेत्रसम्बद्ध विधिको समेत प्रयोग गरी सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नुपर्छ । शिक्षकले टेलिफोन वा सञ्चारका उपयुक्त विधिबाट नियमित अनुगमन र सिकाइ सहजीकरण गर्नुपर्छ । टेलिफोन पनि सम्भव नभएका ठाउँमा भौतिक दुरी कायम गरी विद्यार्थीसँग भेटघाट गरेर गृहकार्य एवम् परियोजना कार्य दिने, अध्ययनका लागि परामर्श गर्ने जस्ता कार्य गराई विद्यार्थीले सिकेका कुरा प्रमाणित गरी अभिलेखीकरण गर्नुपर्छ । परीक्षा र परीक्षाबाहेकका साधनबाट परीक्षण, अनलाइन माध्यम वा टेलिफोनबाट मौखिक प्रश्नोत्तर, अनलाइनमा प्रश्न सोधी उत्तर लेख्न लगाउने, अभिभावक वा विद्यार्थीको मोबाइलमा खुला पुस्तकमा आधारित प्रश्न पठाई उत्तर लेखेर शिक्षकसम्म पुऱ्याउने व्यवस्था गर्ने, वर्क सिट दिने, अभिभावकबाट मूल्याङ्कन गराउने, माथिल्ला कक्षाका विद्यार्थी वा स्थानीय विज्ञबाट मूल्याङ्कन गराउने, विद्यार्थी स्वयम् वा साथीबाट मूल्याङ्कन गराउने जस्ता मूल्याङ्कनका उपाय पनि सङ्क्रमण कालका लागि उपयोगी हुन्छन् ।

(ख) प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन (Practical Assessment)

प्रयोगात्मक कार्यका लागि विद्यालयहरूले विद्यार्थीले घरमै बसेर गर्न सक्ने कार्यहरू छनोट गरी आवश्यकताअनुसार कार्य गराई मूल्याङ्कन गर्नुपर्छ। प्रयोगशालामा नै गर्नुपर्ने प्रयोगात्मक कार्य भएमा विद्यार्थीको भौतिक दुरी कायमा हुने व्यवस्था गरी न्यूनतम सङ्ख्यामा विद्यार्थीलाई बोलाई शिक्षकले प्रयोगात्मक कार्य गराउनुपर्छ। प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनलाई प्रयोगात्मक कार्य, घरबाटै गर्न सकिने परियोजना कार्य, अध्ययन प्रतिवेदन तयारी, इन्टरनेट र सामाजिक सञ्जालबाट खोजी गर्ने कार्य वा अभिभावकको सहयोगमा सम्पादन हुने कार्यका रूपमा वर्गीकरण गरी सम्पन्न गराउनुपर्छ। प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन प्रामाणिक (Evidence Based) हुनुपर्छ।

विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि स्थानीय तहले शिक्षा हेर्ने अधिकारीको समन्वयमा सम्बन्धित विद्यालयको प्रधानाध्यापक, विषय शिक्षक र स्थानीय विज्ञ सम्मिलित समिति गठन गर्ने छ। उक्तसमितिले विद्यार्थीले गृह शिक्षा वा घरमै गरेको सिकाइ, रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षामार्फत सिकेको सिकाइलाई आधारभूत तहको कक्षा १-३ मा दैनिक दुई घण्टा बराबरको सिकाइ र कक्षा ४-१० मा दैनिक चार घण्टा बराबरको सिकाइ मानी मूल्याङ्कन गर्न सक्ने छ। विद्यार्थीले बिदाका दिन र अतिरिक्त समयमा सिकेको सिकाइलाई पनि ल्याकत जाँच गरी प्रमाणीकरण तथा अभिलेखीकरण गर्न सकिने छ। शिक्षकले विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गरेका लिखित कार्यलगायत सम्पूर्ण विवरण सुरक्षित राख्नुपर्ने छ।

(ग) प्रमाणीकरण मूल्याङ्कन (Assessment for Certification)

विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको मूल्याङ्कन गर्दा शिक्षकले सहजीकरण गरेका पाठ्यवस्तुबाट निश्चित प्रतिशत र शिक्षकको निर्देशन र अभिभावकको सहयोगमा सिकेका पाठ्यवस्तुबाट निश्चित प्रतिशत भार दिई मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ। शिक्षकले आन्तरिक र आर्वाधिक मूल्याङ्कन गर्दा विद्यार्थीको लिखित कार्य, मौखिक कार्य, प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य, पोर्टफोलियो व्यवस्थापन, अन्तर्वार्ता आदि जुनसुकै प्रक्रिया अपनाएको भए पनि ती विद्यार्थीको सहभागिताका गरिएको हुनुपर्ने छ। विद्यार्थीको मूल्याङ्कन र श्रेणीकरणका लागि प्रयोग गरिएका सबै साधन सुरक्षित राख्नुपर्ने छ र अनुगमनका बखत प्राप्त नभएका मूल्याङ्कन प्रक्रिया वास्तविक मानिने छैन। शैक्षिक वर्ष २०७७ का लागि विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई निम्नानुसार मूल्याङ्कन गरी प्रमाणीकरण गर्नुपर्ने छ :

(क) आधारभूत तह कक्षा १ -३ का लागि विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू :

विद्यार्थीले गृह शिक्षा वा घरमै सिकेको सिकाइ, रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षामध्ये जुनसुकै तरिकाले सिकेको भए पनि निम्नानुसारका सबै वा सम्भव भएका मूल्याङ्कनका तरिका र साधनको प्रयोग गरी सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नुपर्ने छ।

क्र. सं.	मूल्याङ्कनका तरिका	मूल्याङ्कनका साधन	स्तर
१	सिकाइमा सहभागिता	अवलोकन, रुजु सूची, श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न, फाराम, घटना वर्णन	
२	मौखिक कार्य	अवलोकन, प्रश्न, चित्र, पठन सामग्री, सन्दर्भ, घटना, श्रव्य तथा दृश्य सामग्री	
३	लिखित कार्य	प्रश्न, घटना, सन्दर्भ, पठन सामग्री, श्रव्य तथा दृश्य सामग्री	
४	परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य	अवलोकन, रुजु सूची, रुब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न	
५	स्वमूल्याङ्कन	रुजु सूची, श्रेणी मापन, फाराम	
६	अभिभावकको प्रतिक्रिया	रुजु सूची, श्रेणी मापन, फाराम	
७	कुराकानी, छलफल	अवलोकन, रुजु सूची, श्रेणी मापन, फाराम	

माथिको तालिकाको स्तर खण्डमा निम्नानुसारको विद्यार्थीको उपलब्धिस्तर र त्यसको सामान्य व्याख्या गरी १,२,३ वा ४ अङ्क उल्लेख गर्ने औसत प्राप्ताङ्कका आधारमा श्रेणीकरण गर्नुपर्ने छ :

उपलब्धिस्तर	रेटिङ	उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या
सामान्यभन्दा कम (Below basic)	१	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसकेको, सबैजसो सिकाइ उपलब्धिका लागि सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक
सामान्य(Basic)	२	केही मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको, अन्य सिकाइ उपलब्धिका लागि सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक
प्रवीण(Proficient)	३	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको
उच्च(Advanced)	४	मुख्य सिकाइ उपलब्धिमा माथिल्लो स्तरको उपलब्धि हासिल गरेको

(ख) आधारभूत तह कक्षा ४-८ का लागि विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू

(अ) सिकाइकै क्रममा गरिने मूल्याङ्कन/आन्तरिक मूल्याङ्कन

विद्यार्थीले गृह शिक्षा वा घरमै सिकेको सिकाइ, रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षामध्ये जुनसुकै तरिकाले सिकेको भए पनि निम्नानुसारका सबै वा सम्भव भएका मूल्याङ्कनका तरिका र साधनको प्रयोग गरी सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नुपर्ने छ। कक्षा ४-८ मा सिकाइको ५० प्रतिशत भार सिकाइ सहजीकरणका क्रममा गरिने मूल्याङ्कनमा आधारित हुने छ। यसका लागि कक्षा १-३ मा प्रयोग गरिएको मूल्याङ्कनका तरिका र साधन प्रयोग गर्नुपर्ने छ।

(आ) आवधिक मूल्याङ्कन

विद्यार्थीले गृह शिक्षा वा घरमै सिकेको सिकाइ, रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षामध्ये जुनसुकै तरिकाले सिकेको भए पनि कक्षा ४-८ मा आवधिक मूल्याङ्कन गराउनुपर्ने छ। आवधिक मूल्याङ्कन पहिलो पटक २०७७ साल मङ्सिर महिनासम्मको सिकाइलाई आधार मानी मङ्सिरको अन्तिम सातामा र दोस्रो पटक २०७७ चैतको अन्तिम सातामा सम्पन्न गर्नुपर्ने छ। आवधिक मूल्याङ्कन सम्भव भएसम्म लिखित परीक्षाका रूपमा सम्पन्न गर्नुपर्ने छ। लिखित परीक्षा विद्यालयमा आएर वा घरमै खुला प्रश्न पठाएर सिर्जनात्मकता जाँच्ने खालका वा अन्य उपयुक्त विधिबाट गर्न गराउन सकिने छ। प्रश्नहरू पाठ्यवस्तुमा आधारित (Textual) र सन्दर्भमा आधारित (Contextual) हुन सक्ने छन्। यसरी आवधिक मूल्याङ्कन गर्दा निम्नानुसारका प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने छ :

(१) अनलाइन कक्षा भएकामा अलाइन माध्यममा लिखित कार्य गर्न गारो कुनै नक्साङ्कन, चित्राङ्कन जस्ता पक्षबाहेक अन्य पक्ष समेटी अनलाइन माध्यमबाटै प्रश्न दिई उत्तर दिन लगाउने। प्रश्नका प्रकारका बारेमा प्रधानाध्यापक र विषय शिक्षकले सल्लाह गरी निर्धारण गर्ने

(२) गृह शिक्षा, रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षाबाट सिकाइ भएका सन्दर्भमा स्थानीय परिवेशअनुकूल विद्यार्थीलाई साना समूहमा विद्यालय वा कुनै निश्चित ठाउँमा भेला गराई भौतिक सामाजिक दुरी कायम गरी सुरक्षाका उपाय अपनाएर लिखित परीक्षा गर्ने

वा

विद्यार्थी र अभिभावकलाई पूर्व जानकारी गराई शिक्षकले खुला प्रकृतिका वा विद्यार्थीको उच्च दक्षता जाँच गर्ने खालका प्रश्न बनाई विद्यार्थीको घरसम्म पुऱ्याएर अभिभावकको सुपरिवेक्षणमा घरैमा उत्तर लेखी शिक्षकसम्म पुऱ्याएर मूल्याङ्कन गर्ने

३. कक्षा ८ को परीक्षाका लागि स्थानीय तहको शिक्षा हेर्ने अधिकारीको समन्वयमा प्रधानाध्याकहरूको छलफल गरी विशिष्टीकरण तालिकाका सम्भव भएसम्मका पक्ष समेटी उल्लिखित (१) वा (२) मध्ये कुनै आधारमा परीक्षा सम्पन्न गरी अभिलेखीकरण गर्ने

(ग) माध्यमिक तह कक्षा ९-१० का लागि विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू

कक्षा ९ र १० मा आवधिक मूल्याङ्कन गर्दा निम्नानुसारका प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने छ :

(१) अनलाइन कक्षा भएकामा अलाइन माध्यममा लिखित कार्य गर्न गारो कुनै नक्साङ्कन, चित्राङ्कन जस्ता पक्षबाहेक अन्य पक्ष समेटी अनलाइन माध्यमबाटै प्रश्न दिई उत्तर दिन लगाउने । प्रश्नका प्रकारका बारेमा प्रधानाध्यापक र विषय शिक्षकले सल्लाह गरी निर्धारण गर्ने

(२) गृह शिक्षा, रेडियो पाठशाला, टेलिभिजन शिक्षण र भर्चुअल कक्षाबाट सिकाइ भएका सन्दर्भमा स्थानीय परिवेशअनुकूल विद्यार्थीलाई साना समूहमा विद्यालय वा कुनै निश्चित ठाउँमा भेला गराई भौतिक सामाजिक दुरी कायम गरी सुरक्षाका उपाय अपनाएर लिखित परीक्षा गर्ने

वा

विद्यार्थी र अभिभावकलाई पूर्व जानकारी गराई शिक्षकले खुला प्रकृतिका वा विद्यार्थीको उच्च दक्षता जाँच गर्ने खालका प्रश्न बनाई विद्यार्थीको घरसम्म पुऱ्याएर अभिभावकको सुपरिवेक्षणमा घरैमा उत्तर लेखी शिक्षकसम्म पुऱ्याएर मूल्याङ्कन गर्ने

३. कक्षा १० को परीक्षाका लागि स्थानीय तहको शिक्षा हेर्ने अधिकारीको समन्वयमा प्रधानाध्यापकहरूको छलफल गरी विशिष्टीकरण तालिकाका सम्भव भएसम्मका पक्ष समेटी उल्लिखित (१) वा (२) मध्ये कुनै आधारमा जाँच सम्पन्न गरी अभिलेखीकरण गर्ने

७. समायोजित पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा भूमिका

(क) स्थानीय तहको भूमिका

- सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७ कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सहयोग तथा समन्वय गर्ने
- पाठ्यवस्तु समायोजन ढाँचा, २०७७ कार्यान्वयनका लागि पाठ्यवस्तु छनोट गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिने गरी शिक्षा हेर्ने अधिकारीको समन्वयमा सम्बन्धित विद्यालयको प्रधानाध्यापक, विषय शिक्षक र स्थानीय विज्ञ सम्मिलित समिति गठन गर्ने र सिकाइ सहजीकरण, विद्यार्थी मूल्याङ्कन, सिकाइको गुणस्तर सुनिश्चितता र सिकाइको अभिलेखीकरण तथा प्रमाणीकरणलगायतका जिम्मेवारी तोक्ने
- आवश्यकताअनुसार विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा प्रधानाध्यापकसँग विद्यार्थीको सिकाइ निरन्तरताका लागि परामर्श तथा सुझाव उपलब्ध गराउने
- विद्यार्थी मूल्याङ्कनका सन्दर्भमा सबै विद्यालयमा एकरूपता कायम गर्न समन्वय गर्ने
- सम्बन्धित वडामार्फत विद्यार्थीको सिकाइलाई निरन्तरता दिने सन्दर्भमा अभिभावकहरूसँग परामर्श गर्ने/गराउने
- बालबालिकाका लागि पाठ्यपुस्तक, कार्यपुस्तकलगायतका सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था गर्ने गराउने

(ख) विद्यालय व्यवस्थापन समितिको भूमिका

- आफ्ना विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको कन्ट्याक्ट ट्रेसिङगरी उनीहरूको शैक्षिक अवस्थाका बारेमा खोजी गर्ने/गर्न लगाउने
- बालबालिकाका लागि पाठ्यपुस्तक र अन्य पठन सामग्रीको व्यवस्थापनमा सहजीकरण गर्ने
- सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७ कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सहयोग तथा पहल गर्ने र उक्त निर्देशिकामा उल्लेख भएका विभिन्न वैकल्पिक माध्यमका आधारमा सबै विद्यार्थीको आवश्यकतालाई प्राथमिकता दिई सिकाइ निरन्तरताका लागि विद्यालयगत तथा विषयगत कार्ययोजना तयार पार्ने
- कम्तीमा १५ दिन तथा बढीमा १ महिनाका विचमा शिक्षकहरूसँग स्वास्थ्य सुरक्षालाई ध्यान दिई सम्पर्क गरेर सम्भव भएको माध्यमबाट विद्यार्थीहरूको प्रगति समीक्षा गर्ने
- भौतिक दुरी तथा अन्य स्वास्थ्य सुरक्षा अपनाई विद्यार्थीको सिकाइको अवस्था सुनिश्चित गर्न समय समयमा घर/घर पुगी अनुगमन गर्ने/शिक्षकहरूलाई अनुगमन गर्न लगाउने

(ग) विषय शिक्षकको भूमिका

- विद्यार्थीको सिकाइ समूह निश्चित गरी सम्पर्क स्थापित गर्ने
- विद्यार्थीसँग पाठ्यपुस्तक भएनभएको यकिन गर्ने र नभएमा प्रधानाध्याकलाई जानकारी गराई उपलब्ध गराउन सहयोग गर्ने
- सिकाइका विविध तौरतरिकाका बारेमा जानकारी लिई स्व-अध्ययन, अवलोकन, इन्टरनेटबाट अध्ययन,परियोजना कार्य आदि तरिकाबाट सिकाइ निरन्तरताका लागि विद्यार्थीलाई प्रेरित गर्ने
- मूल्याङ्कनका विविध साधन (जस्तै: प्रश्न, वर्कसिट) विकास गरी अनलाइन, अफलाइन वा आवश्यकताअनुसार विद्यार्थीको घरमा पुगेर भए पनि मूल्याङ्कन कार्य सञ्चालन गर्ने
- प्रत्येक १५ दिनमा एकपटक सुरक्षित विधि अपनाई विद्यार्थीका घरमा गएर विद्यार्थीसँग भेट गरेर पुस्तक प्रयोगको अवस्था अध्ययन गर्ने, गृहकार्य परीक्षण गर्ने, विद्यार्थीका कुनै जिज्ञासा भए स्पष्ट पार्ने र अर्को गृहकार्य दिने
- समयमा प्रगति समीक्षा गर्ने,कठिनाइ भएका विद्यार्थीको हकमा थप सहयोग प्रदान गर्ने

(घ) अभिभावकको भूमिका

- विद्यालय शिक्षाको कुनै पनि कक्षामा अध्ययनरत आफ्ना बालबालिकाको दैनिक कार्यतालिका बनाइदिने वा बनाउन लगाई पालना गर्न सहयोग पुऱ्याउने
- बालबालिकाका लागि पाठ्यपुस्तक र अन्य सिकाइ सामग्रीको व्यवस्था गरिदिने

- विद्यालयमा कक्षा शिक्षकसँग सम्पर्क स्थापित गर्ने
- विद्यालय सञ्चालन नभएको अवस्थामा विद्यार्थीले विभिन्न तरिकाबाट सिक्न सक्ने कुरालाई आधार मानी विद्यार्थीको उमेर तथा सिकाइ क्षमता अनुसार व्यावहारिक ज्ञानका लागि समेत पहल गर्ने । जस्तै : करेसावारीको काम, परम्परागत पेसा/व्यावसाय, घर तथा वरिपरिका सरसफाइ आदि
- विद्यालय शिक्षामा पठनपाठन हुने विषयहरूका सन्दर्भमा आमा,बुबा, दाइदिदी तथा परिवारका अन्य सदस्यबाट सहयोग गर्न सक्ने अवस्था भएमा दैनिक केही समय सहयोग गर्ने
- अनलाइन माध्यमबाट पठनपाठन भएको सन्दर्भमा पठनपाठनमा केन्द्रित भएनभएको जानकारी राख्ने
- अत्यधिक समय मोबाइल,ल्यापटप वा यस्तै अन्य अनलाइन सामग्रीमा समय बिताउने बालबालिकामा विभिन्न किसिमका मानसिक तथा शारीरिक समस्या देखिएको अध्ययनबाट समेत पुष्टि भइसकेको सन्दर्भमा आफ्ना बालबालिकालाई अन्य सिर्जनात्मक कार्यका लागि अभिप्रेरित गर्ने
- विद्यालयल वा विषय शिक्षकले तोकिएको गृहकार्य वा परियोजना कार्यका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने
- विद्यार्थीको दैनिक गतिविधिमा निगरानी राख्ने र आवश्यकताअनुसार परामर्श दिने

(ङ) विद्यार्थीको भूमिका

- आफूले पढ्नुपर्ने पाठ्यपुस्तक भर्ना भएको विद्यालयबाट बुझिलिने
- आफ्नो कक्षा शिक्षक सँग सम्पर्क गर्ने
- दैनिक कार्यतालिका (daily routine) बनाउने र दैनिक अध्ययनका लागि समय मिलाउने
- घरमा उपलब्ध भएमा मोबाइल, कम्प्युटर पनि अध्ययनका लागि प्रयोग गर्ने
- विद्यालयले दिएको सुझावअनुसार आफुलाई उपयुक्त हुने सिकाइका माध्यमबाट समय मिलाएर वैकल्पिक माध्यमको रूपमा प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिने

द. अनुगमन संयन्त्र

(क) स्थानीय तहले विद्यालय व्यवस्थापन समितिको अध्यक्षको अध्यक्षतामा प्रधानाध्यापक र अभिभावक रहने गरी तीन सदस्यीय अनुगमन समिति निर्माण गरी शिक्षकले तोकिएबमोजिमको काम गरेनगरेको, विद्यार्थीसँग विद्यालयले नियमित सम्पर्क गरेनगरेको, गृहकार्य, परियोजना कार्य आदि दिई परीक्षण गरेनगरेको, विद्यार्थीको अवस्थाको बारेमा रिपोर्टिङ गरेनगरेको र पाठ्यपुस्तक, अभ्यास पुस्तकलगायतका

सामग्री पुगेनपुगेको र तोकिएअनुसार विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी मूल्याङ्कनका साधन सुरक्षित राखेनराखेको अनुगमन गरी स्थानीय तहको प्रमुखलाई प्रतिवेदन बुझाउने

(ख) स्थानीय तहले शिक्षा हेर्ने अधिकारीको संयोजकत्वमा शिक्षक महासङ्घको प्रतिनिधि, अभिभावकको प्रतिनिधि र वरिष्ठ प्रधानाध्यापकको समिति बनाई विद्यालयले तोकिएको कार्य गरेनगरेको, विद्यार्थी सिकाइको अवसर बाहिर रहेनरहेको, पाठ्यपुस्तक तथा अन्य सामग्री पुगेनपुनेको र स्थानीय तहले विद्यालय व्यवस्थापन समितिको अध्यक्षको अध्यक्षतामा गठित अनुगमन समितिले आफ्नो कार्य सम्पन्न गरेनगरेको अनुगमन गरी आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने